

**Elämänkaarinäkökulma ja toimijuus osana elinikäistä oh-
jausta**

Anna Talja

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2017
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Talja Anna, 2017. Elämänkaarinäkökulma ja toimijuus osana elinikäistä ohjausta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

Pro Gradu -tutkielmassani tutkin, millaisten ihmisen elämänkaaren varrelle sijoittuvien elämänalueiden kautta alueellisten ELO -, eli elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmien jäsenet määrittelevät elinikäistä ohjausta. Lisäksi tarkastelin, oliko vastaajien tuottamista elinikäisen ohjauksen määritelmistä löydettävissä ohjattavan toimijuuteen osana ohjausta paneutuvia vastauksia. Tutkin myös, oliko ELO -ryhmäläisten edustama taustaorganisaatio yhteydessä tiettyjen elämänalueiden painottamiseen heidän tuottamissaan elinikäisen ohjauksen määritelmissä.

Tutkimukseni aineistona käytin Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella kerättyä kyselyaineistoa, joka on osa verkkokyselynä kerättyä tutkimusmateriaalia liittyen Elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation tutkimushankkeeseen. Koulutuksen tutkimuslaitoksella kerätystä kokonaisuudesta tässä tutkimuksessa käytin yhtä osaa: Vastaajien, eli ELO -ryhmäläisten vastauksia avokysymykseen ”Mitä elinikäinen ohjaus tarkoittaa?”. Kyselyvastauksia oli 153, joista 143 (94%) oli suomen- ja 10 (6%) ruotsinkielisiä. Tutkimusmetodeina käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia sekä ristiintaulukointia.

Tutkimukseni tulokset osoittivat, että ELO -ryhmäläiset toivat vastauksissaan eniten esiin 1) opiskelun, kouluttautumisen, kasvatuksen ja osaamisen, 2) elämänhallinnan ja kaikissa elämäntilanteissa saatavilla olevan ohjauksen, sekä 3) elämänkaaren kokonaisuutena esiin tuovia elämänalueita. Toimijuuteen osana ohjausta kantaa ottavia vastauksia löytyi vain vähäinen määrä, eikä kyselyvastaajien ja heidän edustamiensa taustaorganisaatioiden välitä löydetty tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Kyselyvastauksissa koulutuksen, elämänhallinnan ja työn aihepiireihin oli kiinnitetty paljon huomiota, mutta ihmisen koko elämänkaaren konkreettisesti huomioivat näkemykset ohjauksesta jäivät melko vähäisiksi.

Asiasanat: ohjaus, elinikäinen ohjaus, elämänkaari, elämänalueet, toimijuus

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat	5
1.2	Tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	7
1.2.1	Ohjaus	7
1.2.2	Elinikäinen ohjaus.....	10
1.2.3	Elämänkaari	12
1.2.4	Elämänalueet, elämänhallinta ja toimijuus	13
1.3	Muuttuvat ohjaustarpeet osana ihmisen elämänkulkua	14
1.3.1	Lapsuus	15
1.3.2	Nuoruus	16
1.3.3	Aikuisuus	18
1.3.4	Ikääntyminen ja vanhuus	19
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	20
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
3.1	Tutkimusaineisto ja osallistujat	24
3.2	Tutkimusmenetelmät	25
3.2.1	Tutkimustehtävä 1 ja laadullinen tutkimusote.....	25
3.2.2	Tutkimustehtävä 2 ja määrällinen tutkimusote.....	27
3.3	Analyysin eteneminen	28
3.3.1	Laadullinen analyysi tutkimustehtävässä 1.....	28
3.3.2	Määrällinen analyysi tutkimustehtävässä 2.....	30
3.4	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	32
4	TULOKSET.....	35
4.1	Tutkimustehtävä 1.....	35

4.2 Tutkimustehtävä 2.....	40
5 POHDINTA.....	41

1 JOHDANTO

Moni meistä kaipaa elämänsä eri vaiheissa ja tilanteissa ohjausta, opastusta ja tukea. Lapsina tarvitsemme aikuisia ja myöhemmin myös tovereita oppaiksi elämän ensimetreille. Opettelemme toimimaan ja elämään suhteessa itseemme, muihin ja ympäristöön ja näiden kokemusten luomalle perustalle rakennamme elämäämme tulevaisuudessa. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen ym. 2014.) Nuoruusikässä pystymme ohjaamaan omaa kehitystämme yhä enemmän mutta tarvitsemme tukea niin fyysisen kuin psyykkisenkin aikuiseksi kasvamisen myrskyissä. Ajankohtaisiksi ohjaustarpeiksi nousevat opiskeluun ja ammatinvalintaan liittyvät aihepiirit mutta myös sosiaalisten suhteiden maailma saa tärkeän roolin. (Nurmi ym. 2014.) Nurmi ym. (2014) määrittelevät aikuisuuteen siirtymisen kolmen kriteerin kautta. Nämä kolme - vastuun ottaminen itsestä, itsenäinen päätöksenteko ja taloudellinen itsenäisyys - ovat myös elämänalueita, joiden sujumiseksi usein kaivataan tietoa, neuvoja ja ohjausta. Ikääntyessämme saatamme tarvita ohjausta eläkkeelle jäämisen ajankohtaistuuessa ja ikävuosien karttuessa tuentarpeet voivat liittyä myös arkisiin askareisiin ja terveydellisiin seikkoihin. (Nurmi ym. 2014.)

1.1 Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen elinikäistä ohjausta. Ohjausalan opintojeni kuluessa tasokkaiden, laaja-alaisten ohjauspalvelujen arvo on tiedostettu ja tunnustettu lukuisia kertoja niin luennoilla kuin pienryhmissä käydyissä keskusteluissakin. Yksilön tarve saada ohjausta kaikissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa tunnustetaan. Samaan aikaan puheenparsissa on kuitenkin vaikuttanut vallitsevan jonkin asteinen epävarmuus siitä, onko ohjauspalveluita todellisuudessa tarjolla koko ihmisen elämänkaaren varrelle. Koska epätietoisuus aiheesta vaivasi minua itseänikin, kiinnostuin elinikäisen ohjauksen aihepiiristä

opinnäytetyön aihetta valitessani. Tässä tutkimuksessa olen halunnut lähteä tarkastelemaan ohjausta koko ihmisiän kattavasta mittakaavasta. Erityisen mielenkiinnon kohteena ovat ne elämänalueet, joilla ohjaustarpeita ihmisten elämän mittaan usein ilmenee, ja joiden tueksi ohjausta on joko saatavilla tai sillä olisi julki tuotu tarve. Lisäksi olen tarkastellut ohjattavan roolin saamia merkityksiä aktiivisena toimijana tai passiivisena vastaanottajana sekä käyttämästäni kyselyvastauksista nousevia yhteyksiä vastaajan taustaorganisaation ja hänen mainitsemiensa ohjaukseen liittyvien elämänalueiden välillä.

Peavyn (1999, 50) mukaan ihmiset hakevat ohjauksesta apua ”pysyäkseen pinnalla ja selvitäkseen” yhteiskunnan ja maailman muuttuvissa oloissa, sillä nykymaailmassa joudumme jokainen itse valitsemaan ja selvittämään miten elää ja olla, rakentaa hyvä ja merkityksellinen elämä. Yhteiskunta ei enää auta meitä tarjoamalla vakiintuneisiin kulttuurisiin käytänteisiin pohjautuvia normatiivisia elämänpolkuja. (Peavy 1999,55.) McLeod (1993) ja Siltala (2007 ja 2013) ovat kuvanneet aikaa ja maailmaa jossa elämme nopeatempoiseksi, monimutkaiseksi ja jatkuvan muutoksen määrittelemäksi. Kansainvälisen taloustilanteen muutokset ja sotien tai luonnonkatastrofien seurauksena liikkeelle lähtevät suuret ihmismassat luovat globaalissa maailmassa olosuhteita, joiden kulkuun emme voi vaikuttaa ja joiden seuraukset ovat hallitsemattomia ja hämärän peitossa. Toisaalta nämä tilanteet saattavat olla suoraan yhteydessä yksittäisten ihmisen elämäntilanteisiin ja luoda voimakasta epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. (Peavy 1999, 48-51.) Muutokset työelämässä ja lisääntyvä prekarisaatio kasvattavat epävarmuutta toimeentulosta ja saattavat perheiden sisällä vaikuttaa usean eri sukupolven hyvinvointiin ja näköaloihin elämässä. (Åkerblad 2015; Julkunen 2009; Eteläpelto 2009; Siltala 2013, 15-78.) Markkinoiden ehdoilla toimivassa maailmantaloudessa monet ihmiset kokevat, että heiltä on viety mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. (Peavy 1999, 57.)

Tällaisessa todellisuudessa koko ihmisen elinkaaren ja kokonaisuuden huomioon ottavien ohjauspalvelujen tarve vaikuttaa olevan suurempi kuin koskaan. Elinikäinen ohjaus aihepiirinä ja ilmiönä on tästä syystä erityisen ajankohtainen tutkimuskohde. Nähdäkseni kattavilla ja helposti saavutettavissa olevilla ohjauspalveluilla olisi mahdollista tuottaa menestyksekkäitä, koko ih-

misen elämänkaaren läpi kannattelevia ohjauksen polkuja. Onnistuneen palvelujatkumon merkitys sekä yksittäiselle ihmiselle että yhteiskunnalle voisi olla merkittävä niin syrjäytymisen ehkäisyssä kuin sopivien koulutuspolkujen ja urasuuntien löytymisessäkin. Elinikäisen ohjauksen prosessi voisi nähdäkseni olla vastaus tähän tarpeeseen ja siksi elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan, palvelujärjestelyjen ja toimijoiden mahdollisuuksia ja valmiuksia vastata haasteeseen on tärkeää kartoittaa ja tutkia. Tutkimukseni on toteutettu käyttäen Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella kerättyä tutkimusaineistoa. Olen tarkastellut aineistoa laadullista ja määrällistä tutkimusotetta yhdistellen, käyttäen teoriaohjaavan sisällönanalyysin ja ristiintaulukoinnin menetelmiä.

1.2 Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Tutkimukseni keskeisimmät käsitteet ovat ohjaus, ja erityisesti elinikäinen ohjaus. Myös elämänkaaren ja elämänalueiden käsitteet saavat tärkeän roolin, samoin elämänhallinnan ja toimijuuden käsitteet. Keskeiset käsitteet nivoutuvat työssäni tiiviisti yhteen, sillä elinikäisen ohjauksen ilmiö saa pohjansa ja perustansa ohjauksen käsitteistöstä ja ihmisen elämänkaarta käsittelevästä tutkimuksesta.

1.2.1 Ohjaus

Ohjausta lienee ollut olemassa yhtä kauan kuin ihmisyyhteisöt ovat vaalineet keskuudessaan parantajia ja auttajia. Ohjausta sen eri muodoissa hyödynnetään nykyisin työmenetelmänä esimerkiksi koulutuksessa, sosiaali- ja terveydenhuollossa ja johtamistyössä. (Onnismaa 2011, 7-13.) Tyypillisiä ohjaustyön kenttiä Suomessa ovat muun muassa opinto-ohjaus, ura- ja ammatinvalinnanohjaus, työnohjaus ja nykyisin myös monikulttuurinen ohjaus. (Vehviläinen 2014, 5.) Ohjausta on virallisten organisaatioiden lisäksi mahdollista saada myös informaaleissa yhteyksissä, kuten puolisolta, sukulaisilta tai ystäviltä. (McLeod 1993, 4-9; Onnismaa 2011, 21.)

McLeod (1993, 6) määrittelee ohjauksen kahden tai useamman henkilön väliseksi tarkoitushakuiseksi, keskusteluun perustuvaksi tapahtumaksi ja suhteeksi, jonka tarkoituksena on jonkin elämän ongelman tai hankaluuden selvittäminen. Tärkeässä osassa ohjausta on sen luottamuksellinen luonne sekä molempien (tai kaikkien) osanottajien halu olla mukana ohjaussuhteessa. McLeod (1993) korostaa ohjauksen määrittelyssään asiakas- tai ohjattavakeskeistä näkökulmaa, jossa yksilö nähdään aktiivisena, tietoisesti ohjaukseen hakeutuneena ja siihen osallistuvana oman elämänsä toimijana. Ohjausta voidaan tarkastella myös rajatumasta, erilaisia ohjaustoimintoja ja ohjauksen ammatillisia kenttiä korostavasta näkökulmasta, mutta McLeodin (1993, 4-9) mukaan näissä määritelmässä ohjattavan rooli näyttäytyy helposti objektin omaisena, vain hoidon tai ohjauksen kohteena. Peavy (1999, 18-20) kuvaa ohjausta toisten auttamiseen tähtääväksi reflektiiviseksi toiminnaksi. Ohjaus on yhteistyösuhde ohjaajan ja ohjattavan välillä, joka pyrkii elämisen konkreettisten ongelmien ratkaisemiseen. (Peavy 1999, 24.) Peavy (1999, 22) nostaa esiin, että ohjaus on vahvasti mahdollistavaa toimintaa, joka pyrkii auttamaan asiakasta saamaan käyttöönsä omat voimavaransa ja kokemaan, että hän voi hallita omaa elämäänsä. Ohjauksen kautta voidaan tukea ohjattavan pitkäkestoisia kasvu- ja oppimisprosesseja sekä siirtymävaiheiden tai valintatilanteiden ongelmanratkaisua. (Vehviläinen 2014, 12.)

Onnismaa (2011, 7) kirjoittaa ohjauksen olevan ajan, huomion ja kunnioituksen antamista. Ohjauksen tavoitteena on auttaa ohjattavaa entistä tasapainoisempaan elämään ja käyttämään omia mahdollisuuksiaan parhaalla mahdollisella tavalla. McLeodin (1993, 4-9) ja Peavyn (1999, 18-29) tavoin Onnismaa (2011, 7) nostaa ohjauksen keskiöön ohjattavan näkökulman. Hän kuvaa ohjauksen olevan parhaimmillaan ohjaajan ja ohjattavan neuvottelua, jonka kautta voidaan keskustelun keinoin edistää ohjattavan kykyä parantaa elämäänsä haluamallaan tavalla. Niin ikään Onnismaan, Pasasen ja Spangarin (2000, 7) mukaan ohjaus saa sisältönsä siitä, että asiakas tulee kuulluksi, hyväksytyksi ja ymmärretyksi sellaisena kuin on, ja pääsee eteenpäin asiassaan. Ohjattava nähdään kokonaisuutena, merkityksiä rakentavana ihmisenä ja ohjauksen tehtävä on antaa asiakkaalle tilaisuus kasvattaa voimavarojaan ja hyvinvointiaan.

Myös Vehviläinen (2014, 12) korostaa ohjauksen määrittelyssään asiakkaan intressien keskeistä asemaa. Ohjauksen tulisi Vehviläisen (2014, 16-17) mukaan perustua ohjattavan päämäärien ja tavoitteiden ensisijaisuuteen. Ohjattavan kasvu-, oppimis-, työ- tai ongelmanratkaisuprosesseja pyritään yhdessä toimien tukemaan ja edistämään sellaisilla tavoilla, että ohjattavan oma toimijuus vahvistuu. (Vehviläinen 2014, 12.) Ohjauksen ensisijainen tehtävä on etsiä keinoja, jotka auttavat ohjattavaa tunnistamaan omat tietonsa, taitonsa ja voimavaransa sekä arvioimaan toimintatapojensa toimivuutta ja harjoittelemaan uusia tapoja ja osallisuutta. (Vehviläinen 2014, 20.)

Ohjausta on usein määritelty myös suhteessa perinteisiin auttamisammatteihin, kuten terapiaan. (McLeod 1993, 9-10.) Peavy (1999, 26) kirjoittaa, että ohjaus ja terapia ovat hyvin samankaltaisia prosesseja, sillä molemmissa on kysymys ihmisten välillä tapahtuvasta kommunikaatiosta ja itsetutkiskelusta. Ohjaus ja terapia eroavat kuitenkin joissakin suhteissa paljon toisistaan. Perinteisissä neuvonta-, hoito- ja ohjaustöissä, kuten terapiassa tavoitteena on usein opettaa tai antaa ohjeistuksia, joiden toivotaan aiheuttavan muutoksia asiakkaan tilanteessa. Asiakasta keskitytään tarkastelemaan diagnoosien, vajavaisuuksien tai epänormaaliuden kautta ja näkökulma ohjaukseen on asiantuntijapainotteinen. (Onnismaa, ym. 2000, 7; Peavy 1999, 29.) Ohjauksessa taas korostuu yhteistyö asiakkaan kanssa. (Peavy 1999, 29.) Ohjauksessa keskeistä on tuen ja toivon antaminen asiakkaalle, sekä auttaminen asioiden selvittelyssä ja tulevan toiminnan suunnittelussa. (Peavy 1999, 27.) Peavyn (1999) mukaan ohjaajan rooli on ennemminkin kanssakulkijan kuin autoritäärisen asiantuntijan. Onnismaan, ym. (2000, 7) sekä Peavyn (1999, 29) mukaan merkittävimmän eron ohjauksen ja terapioiden välille tekee se, että ohjauksessa ei ole kysymys jonkin puutteen, vamman tai sairauden diagnosoinnista tai hoitamisesta vaan oppimisesta.

Tässä tutkimuksessa ohjauksen tehtäväksi nähdään luoda ja tarjota ohjattavalle mahdollisuuksia tarkastella omaa elämäänsä reflektiivisesti, saada asiallista ja tarpeellista tietoa sekä saada apua elämän valinta- ja siirtymätilanteisiin. Keskiöön nousevat siis ohjattavan intressit ja lähtökohdat. (Vehviläinen 2014, 12-17.) Ohjauksen tärkeänä osana nähdään auttaminen ja ohjaus ilman, että asi-

akkaan diagnosointi tai muu luokittelu olisi tarpeen. (McLeod 1993, 1.) Tämä näkökulma avaa mahdollisuuden tarkastella ohjausta konkreettisenä elämänsuunnittelun keinona ja laaja-alaisena elämässä vastaan tulevien kysymysten, haasteiden ja ongelmien ratkaisukenttänä. (Onnismaa, ym. 2000, 7.) Tutkimuksessani olen halunnut tuoda esiin ohjattavan roolin aktiivisena, merkityksiä rakentavana oman elämänsä asiantuntijana. Ihminen on oman elämänsä subjekti, joka toimii omista persoonallisista lähtökohdistaan käsin ja tekee oman arvopeustansa pohjalta valintoja ja päätöksiä. (Nurmi ym. 2014, 189.) Tärkeässä roolissa on ohjattavan oma toimijuus. Toimijuudella tarkoitetaan aloitteellisuutta ja kykyä ottaa toimijan ja tekijän paikka ja asema kaikissa omaan elämään liittyvissä asioissa. (Vehviläinen 2014, 21; Vanhalakka-Ruoho 2014.)

1.2.2 Elinikäinen ohjaus

Eurooppalaisen elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan verkosto (ELGPN, European Lifelong Guidance Policy Network) on määritellyt elinikäisen ohjauksen jatkuvaksi prosessiksi, jonka avulla kaikenikäiset kansalaiset pystyvät missä tahansa elämänvaiheessa tunnistamaan valmiutensa, taitonsa ja kiinnostuksensa, tekemään mielekkäitä koulutukseen ja ammattiin liittyviä päätöksiä sekä hallitsemaan yksilöllistä kehityskaartaan koulutuksessa, työssä ja muissa ympäristöissä. (ELGPN 2016, 5.) ELGPN on laatinut asiasanaston, jossa elinikäiseen ohjaukseen ja lähikäsitteistöön liittyvää sanastoa on määritelty ELGPN:n näkökulmasta. Asiasanastossa (ELGPN 2014, 25) on tarkennettu elinikäisen oppimisen käsitteen kattavan yksilön ohjaustarpeet ihmisen koko elinkaaren kaikissa ikävaiheissa ja elämäntilanteissa. Huomioituina ovat ihmisen eri elämänvaiheet painottuen koulutuksen kautta työelämään ja mahdollisiin työelämän ulkopuolella vietettyihin ajanjaksoihin. (ELGPN 2014.) Elinikäinen ohjaus on tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden kokonaisuus, joissa ohjauksellisen työotteen kautta pyritään ratkaisemaan asiakkaan ongelmia kokonaisvaltaisesti. Laitinen, Nykänen ja Sirviö (2014, 5) kirjoittavat elinikäistä ohjausta toteutettavan esimerkiksi koulutuksessa, työpaikoilla ja näiden välisissä siirtymävaiheissa sekä muissa ympäristöissä, joissa henkilökohtaisia valmiuksia ja taitoja opitaan ja käytetään.

Myös ELGPN:n virallisessa määritelmässä elinikäisestä ohjauksesta (ELGPN 2016, 5) on huomioitu ihmisten ohjaustarpeiden olemassa olo virallisten ohjaustahojen, esimerkiksi oppilaitosten ja työelämän toimijoiden ulkopuolella. ELGPN:n asiasanasto (ELGPN 2014, 25) liittää elinikäisen ohjauksen määritelmään elämänlaajuisen ohjauksen (life-wide guidance) käsitteen, johon sisältyvät kaikki ohjaustahot formaalista informaaliin, ja ohjaustarpeet työ- ja opiskelupolun lisäksi myös henkilökohtaisessa ja sosiaalisessa elämässä. Myös Hooley (2014, 57) nostaa esiin elinikäisen ohjauksen holistisen luonteen tärkeyden. Elinikäisessä ohjauksessa tulisi huomioida kaikkiin elämänalueisiin liittyvät henkilökohtaiset ja yksilölliset tilanteet ja vaikuttimet. Esimerkiksi perheeseen, yleiseen elämänhallintaan ja työ- tai opiskelu-uran ulkopuolisiin kiinnostuksen kohteisiin liittyvien ohjaustarpeiden tunnistaminen on tärkeä osa onnistunutta elinikäisen ohjauksen jatkumoa. (Hooley 2014, 57.) Tutkimuksessani ohjaus nähdäänkin kaikenlaisten elämän asioiden selvittelyn paikkana, riippumatta siitä, millä elämänalueella nämä asiat ilmenevät.

Elinikäinen ohjaus on yksi elinikäisen oppimisen ulottuvuuksista. Elinikäisellä oppimisella viitataan kaikkeen elämän kuluessa tapahtuvaan oppimiseen, joka kasvattaa yksilön tietämystä, tietotaitoa tai kompetenssia henkilökohtaisessa ja sosiaalisessa elämässä tai urapolulla. (ELGPN 2014, 25.) Elinikäisestä oppimisesta ja sen tukemisesta on tullut välttämätöntä yhteiskunnan kiihtyvän muutos- ja kehitystahdin vuoksi. Pysyäkseen mukana esimerkiksi työelämän tahdissa ja säilyttääkseen sosiaalisen osallisuutensa yhteiskunnassa on yksilöiden kyettävä oppimaan uutta ja kehittämään osaamistaan ja taitojaan läpi elämän. (Onnismaa 2011, 69-70.) Elinikäisen oppimisen taidot painottuvat kriittiseen ajatteluun, luovuuteen ja aloitteellisuuteen, päätöksentekoon, ongelmanratkaisuun, riskinarviointiin ja tunteiden rakentavaan hallintaan. (EUVL L 394, 30.12.2006.) Onnismaan (2011, 69) mukaan elinikäinen oppiminen on parhaimmillaan jatkuvaa itsensä ja oman persoonallisuuden kehittämistä, henkilökohtaista kasvua ja itsensä toteuttamista. Samaan aikaan sen käänköpuoli sisältää kuitenkin jatkuvan joustamisen sekä toistuvan uuden oppimisen ja mukautumisen vaatimuksen, mikä voi olla raskasta ja kuluttaa yksilön henkisiä voimavaroja. Elinikäisen oppimisen toteutumiseksi tarvitaankin elinikäistä ohjausta,

jonka kautta voidaan tukea yksilön kouluttautumista, työllistymistä, vastuullisuuden kasvamista ja omavoimaisuuden lisääntymistä. (Laitinen, Nykänen ja Sirviö 2014, 5.)

1.2.3 Elämänkaari

Elämänkaaren käsitteellä tarkoitetaan ihmisen kokonaisvaltaista elämäntulkua ja kehittymistä varhaislapsuudesta nuoruusikään ja aikuisesta kohti vanhenevista. (Pulkinen 1997a, 14-20.) Nurmen ym. (2014, 186) mukaan elämänkaaren psykologinen näkökulma korostaa kehityksen olevan läpi elämän jatkuva prosessi, eikä millään ikäkaudella ole kehityksen säätelyssä muita vahvempaa asemaa. Pulkinen (1997a, 14-15) mukaan ihmisen elämän varrella tapahtuvan kehityksen on aikaisemmin nähty heikkenevän tai jopa pysähtyvän aikuisuuden saavuttamisen jälkeen. Sittemmin elämänkaarella tapahtuvaa kehitystä on alettu tarkastella laaja-alaisemmasta näkökulmasta, joka painottaa kehityksen jatkuvan ja samaan aikaan monimuotoistuvan myös aikuisuudessa ja ihmisen ikääntyessä. (Kokko 2010; Staudinger & Kunzmann 2005; Lachman 2004.) Toisin sanoen kehityspolkujen kirjo yksilöiden välillä laajenee elämäkokemusten erilaisuuden myötä. Tämän vuoksi elämänkaarta kuvataan nykyään usein myös käsitteellä elämäntulkku. Elämänkaaren käsitteen voidaan nimittäin katsoa sisältävän mielikuvan, jossa elämä kaaren tavoin joutuu laskusuhdanteeseen loppua kohden kun taas elämäntulkku käsitteenä mielletään ennemminkin jatkuvana matkantekona elämän polulla. (Dunderfelt 2011, 14.)

Koko elämänkaaren kattava psykologinen näkökulma on eheyttänyt ihmisen fyysisen, älyllisen ja psykososiaalisen kasvun kokonaisuudeksi, jonka nähdään aktiivisesti kehittyvän koko elämänkaaren ajan. Mahdollisuus kehitykseen säilyy ihmisessä vanhuuteen asti ja kohtaamme jokaisessa ikävaiheessa uusia kehittymisen tarpeita. (Nurmi ym. 2014, 186; Pulkinen 1997a, 14-15; Lachman 2004.) Nurmi ym. (2014, 149) tuovat Havighurstia mukaillen esiin, että ikä kehityksen osa-alueena vaikuttaa esimerkiksi siten, että eri-ikäisiin ihmisiin kohdistuu erilaisia normatiivisia odotuksia, joita kutsutaan kehitystehtäviksi. Kehitystehtävät kumpuavat fysiologisista muutoksista, mutta myös kulttuurisista uskomuksista, joita eri ikävaiheisiin liitetään.

Elämänkaarta on visualisoitu muun muassa huippuja ja laskusuhdanteita sisältävänä elämänviivana, eri elämänalueita kuvastavien väriyhdistelmien sommitelmina tai kellotauluna, jossa viisari liikkuu aamusta kohti iltaa. (Pulkkinen 1997a, 14-20.) Jotta elämänkaaren kehityksestä voitaisiin saada kokonaisvaltainen kuva, on sen tarkastelussa tärkeää huomioida biologisen ja fysiologisen kehityksen painotusten lisäksi useiden tieteenalojen, kuten psykologian, antropologian, kasvatustieteen ja sosiologian näkökulmat. (Pulkkinen 1997a, 15.)

1.2.4 Elämänalueet, elämäntoiminta ja toimijuus

Elämänalueilla tarkoitan tässä tutkimuksessa erilaisia elämisen alueita ja konteksteja, ikään kuin areenoja, joilla yksilön elämä ja sen asiat tapahtuvat. Nämä keskeiset elämänalueet ja -tapahtumat vaihtuvat ja kehittyvät elämän varrella. Esimerkiksi nuoruudessa merkityksellisiä elämänalueita ovat toverisuhteet, koulutus ja ammatinvalinta, kun taas aikuisuudessa tärkeään asemaan nousevat usein työ, perhe, parisuhde ja taloudelliseen toimeentuloon liittyvät asiat. (Nurmi ym. 2014.) Elämänalueisiin olen tutkimuksessani harkitusti sisällytetty elämänkaaren ja ikääntymisen, elämän varrella eteen tulevien valintojen ja siirtymien, sekä elämäntoiminnan näkökulmat. Näin olen pyrkinyt muodostamaan mahdollisimman laajan kuvan erilaisista ihmisen elämänkaarella merkitykselliseksi muodostuvista teemoista.

Elämäntoiminnan olen käsitteellistänyt tutkimuksessani tavaksi ja taidoksi, jolla ihminen hallinnoi eri elämänalueitaan ja niiden vuorovaikutusta. (Jaari 2004, 77-80.) Elämäntoiminnan perusta on yksilön tunne siitä, että hän pystyy säätämään elämäänsä sisältyviä asioita ja tapahtumia. (Pulkkinen 1997b, 173.) Elämäntoimintaa voidaan Jaarin (2004, 77) mukaan tarkastella yleisenä elämäntoimintana, itsetehokkuutena ja pystyvyytenä sekä sitoutumisena oman elämän hallinnointiin. Elämäntoiminta on kokoelma keinoja ja ratkaisuja, joiden avulla yksilö pyrkii selviytymään erilaisissa tilanteissa. Tärkeä osa elämäntoimintaa ovat ihmisen kokema sisäinen oman elämän kontrolli, sekä koherenssin tunne. Koherenssin tunteella tarkoitetaan ihmisen omaa tunnetta ja käsitystä siitä, että hän voi vaikuttaa oman elämänsä tapahtumiin ja hän kokee ympäristönsä ta-

pahtumat ja oman elämänsä ymmärrettäviksi ja mielekkäiksi. (Antonovsky 1979 ja 1987; Feldt 2000; Pulkkinen 1997b, 173-174; Jaari 2004, 78.)

Vehviläisen (2014) sekä Vanhalakka-Ruohon (2014) esiin tuoma toimijuuden käsite nouseekin edellä esitetyltä pohjalta tutkimuksessani tärkeään rooliin. Yleisesti määriteltynä toimijuus on aloitteellisuutta ja kykyä ottaa toimijan ja tekijän paikka ja asema kaikissa omaan elämään liittyvissä asioissa. Banduran (2006, 164-165) mukaan toimijuus rakentuu neljästä osa-alueesta: Tavoitteellisuudesta, ennakoivasta ajattelusta, kyvystä suuntautua ja motivoitua sekä itse-reflektiosta. Vehviläisen (2014, 21) näkökulmasta toimijuus tarkoittaa sitä, että hakeutuessaan ohjaukseen ihminen kokee ohjausprosessin tärkeäksi itselleen ja merkitykselliseksi osaksi omaa elämäänsä. Hän pyrkii tekemään ja haluaa tehdä omia valintoja ja päätöksiä ja kantaa niistä vastuun. Suhde ohjausprosessiin on aktiivinen ja tavoitteellinen. (Vehviläinen 2014, 21.) Mäkinen (2015, 105) kirjoittaa, että toimijuus toteutuu silloin, kun yksilöllä on mahdollisuus toimia, tehdä valintoja ja merkityksellistä tilanteita ja tapahtumia. Tutkimuksessani toimijuus ja sen kokeminen nähdään olennaisena osana elämäntilanteita, niiden hallintaa sekä koherenssin tunnetta yksilön elämässä. (Nurmi ym. 2014, 203-209; Pulkkinen 1997b, 173-174; Jaari 2004, 77-78.)

1.3 Muuttuvat ohjaustarpeet osana ihmisen elämäntilanteita

Kehitymme, kasvamme ja muutamme ihmisinä kaiken aikaa. Kiinnostuksen kohteemme ja meille tärkeät asiat, sekä eri ikävaiheissa pinnalla olevat elämäntilanteet ja kehitystehtävät, vaihtuvat elämäntilanteilla edetessämme. (Nurmi ym. 2014.) Samoin muuttuvat ja vaihtuvat ne elämäntilanteet, joihin kaipaamme tukea ja ohjausta.

Tämän luvun tehtävänä on tarkastella ihmisen kehitystä muutosta lapsuudesta aikuiseksi ja kohti ikääntymistä. Samalla tuon esiin elämäntilanteita ja -tapahtumia, joiden tiimoilta ihmiset eri ikävaiheissa yleisesti tai usein tarvitsevat ohjausta. ELGPN:n elinikäisen ohjauksen määritelmässä on yleisluontoisesti kuvattu ohjauksen olevan kaikenikäisille kansalaisille, kaikissa elämäntilanteissa avoinna oleva prosessi. (ELGPN 2016, 5.) On kuitenkin tarkoituksenmukaista

tutustua ihmisen eri ikävaiheissa ilmeneviin ajankohtaisiin ohjaustarpeisiin täsmällisemmin, jotta ohjausprosessin luonne koko elämän mittaisena jatkumona konkretisoituisi.

1.3.1 Lapsuus

Ihminen kehittyy ensimmäisen ikävuotensa aikana laaja-alaisemmin kuin missään muussa elämänvaiheessa. Varhaislapsuuden kehitys luo myös perustan myöhemmälle oppimiselle ja muille elämän edellytyksille. (Nurmi 2014, 22.) Lapsuudessa ohjaus ja hoiva kietoutuvat tiivistä yhteen. Pienen lapsen varhaisimmaksi ohjaustarpeeksi voidaan nähdä turvallisen kiintymyssuhteen rakentaminen hoitavien aikuisten kanssa. (Nurmi 2014, 34-36; Siltala 2013, 84-96.) Muut tärkeät ohjaustarpeet liittyvät leikkiin ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen sekä keskilapsuudessa koulutyössä tarvittaviin tietoihin ja taitoihin. (Nurmi 2014; Siltala 2013.) Luottavainen kiintymys rohkaisee lasta sosiaaliseen kanssakäymiseen ja tutkimaan maailmaa. (Siltala 2013, 94-95.) Turvallisen kiintymyssuhteen on todettu myös ennustavan sosiaalista kyvykkyyttä ja suosiota toveripiirissä. Nämä ominaisuudet taas ovat yhteydessä sekä koulumenestykseen että koulussa viihtymiseen. (Siltala 2013, 90-91.) Siltalan (2013, 88) mukaan näyttöä on kertynyt myös siitä, että turvallinen ja luottavainen kiintymyssuhde vaikuttaa koulussa pärjäämisen lisäksi paljon pidemmällä aikavälillä esimerkiksi ajattelun kypsyyteen, työuralla onnistumiseen, aikuisiän parisuhteisiin sekä yleiseen tyytyväisyyteen elämässä.

Leikki on lapselle spontaania toimintaa, johon hän suuntautuu luonnostaan. Leikissä lapsi oppii sosiaalisia, motorisia ja tiedollisia taitoja. (Nurmi ym. 2014, 65 ja 71.) Leikin kautta lapsi tutustuu erilaisiin materiaaleihin ja välineisiin ja harjoittelee hahmottamaan tilaa ympärillään. Leikissä lapsi pääsee harjoittelemaan vertaisryhmässä toimimista, sillä yhteisen leikin onnistuminen vaatii usein kompromisseja, neuvottelua ja ristiriitojen ratkaisemista. (Nurmi ym. 2014, 65-71.) Leikin ja leikkitaitojen ohjaaminen on tärkeää, sillä leikki on yhteydessä lapsen itsetuntoon ja turvallisuuden tunteeseen, sekä myöhempään oppimisen taitoihin. (Nurmi ym. 2014, 71-72; Siltala 2013, 50.)

Sosiaalinen kanssakäyminen on sekä Nurmea ym. (2014) että Siltalaa (2013) mukailleen yksi tärkeimmistä, ellei jopa tärkein oppimisen ja kehityksen areena lapsen elämässä. Onnistuneet ihmissuhteet vaativat taitoja, joihin aikuisen on tärkeä ohjata lasta. Näitä taitoja ovat esimerkiksi tunteiden ja käyttäytymisen itsesäätelyn taito sekä empatiakyky. (Siltala 2013, 84-86; Niemelä & Ruta 1988, 87-88; Nurmi ym. 2014, 61-63 ja 122.) Samojen taitojen on todettu olevan yhteydessä myös hyvin oppimistuloksiin kouluiässä. (Nurmi ym. 2014, 98.) Sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014a) että Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014b) hyvien ihmissuhdetaitojen kehittymiseen ohjaaminen nostetaan vahvasti esille osana opetuksen arvoperustaa, perustehtävää ja tavoitteita. Koulujen ja varhaiskasvatuksen käyttöön on viime vuosina kehitetty myös useita sosiaalista kehitystä sekä tunnetaitoja tukevia ohjelmia ja toimintamalleja. Näitä ovat muun muassa Askeleittain ja Tunteesta tunteeseen -ohjelmat, KiVa-koulu ja Aggression portaatt sekä Greenen kehittämä yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu CPS (Collaborative Problem Solving). (Greene 2008, 8; Nurmi ym. 2014, 124.)

Tapa, jolla aikuinen ohjaa lasta, on merkityksellinen osa ohjausta. Nurmen ym. (2014, 98 ja 164) mukaan niin kutsuttu autoritatiivinen ohjaus- tai kasvatus-tyyli, jossa aikuinen osoittaa positiivisia tunteita lasta kohtaan, mutta samalla ohjaa toimintaa ja asettaa ikätason mukaisia vaatimuksia, on yhteydessä moniin myönteisiin kehityksen piirteisiin, myös sosiaalisiin taitoihin. Autoritatiivisen ohjaustyylin on monien tutkimusten mukaan nähty tukevan hyvää selviytymistä ja motivoitumista koulussa.

1.3.2 Nuoruus

Nuoruusikä on siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen. Nuoruutta määrittelevät Nurmen ym. (2014, 142-144) mukaan puberteetti ja fysiologinen kypsyminen, ajattelutaitojen kehittyminen, sosiaalisen kentän laajentuminen ja sosiaalis-kulttuurisen kentän muutokset. Nuoruus on usein myös hyvin haavoittuvaa aikaa. Aikuiseksi kasvamisen prosessi voi saada nuoren tuntemaan itsensä yksinäiseksi ja eristyneeksi, ja puberteetin aikaiset mielen mullistukset saattavat näyttäytyä käytöksen taantumisena ja "sekoiluna". (Nurmi ym. 2014; Niemelä

& Ruta 1988, 92-93.) Niemelä ja Ruta (1988, 93) kirjoittavat, että nuoren kesken oleva kypsyminen on tunnustettava ja sallittava, ja sitä on vaalittava. Aikuisten on säilytettävä asemansa nuoren ohjaajina ja kasvattajina, jotta kasvu ja kypsyminen saa tarvitsemaansa aikaa. Toisaalta nuoruusiässä on luonnollista, että nuori alkaa irtautua vanhemmistaan ja suuntautua tiiviimmin ikätovereiden pariin. Tämä siirtymävaihe on oleellinen osa nuoren oman identiteetin kehitystä ja on tärkeää, että nuori saa rauhaa ja tilaa kokeilla omia rajojaan, selkeyttää kokemustaan omasta itsestään sekä alkaa muodostaa omaa maailmankatsomustaan. (Dunderfelt 2011.) Jatkuva aikuisen läsnäolon ja ohjauksen puute voi kuitenkin johtaa liiallisiin pärjäämisen vaatimuksiin ja aikaiseen sosiaaliseen aikuistumiseen, joiden on todettu olevan yhteydessä nuorten pahoinvointiin ja mielenterveyden ongelmiin. (Niemelä & Ruta 1988, 92-93; Siltala 2013.)

Koulutukseen hakeutuminen ja ammatinvalinta ovat osa nuoruusiän tärkeimpiä kehitystehtäviä. (Nurmi ym. 2014, 162.) Ohjausta koulutus- ja ammatinvalinnan tekemiseen nuoret saavat yleisesti oppilaitoksissa peruskoulun seitsemänneltä luokalta lähtien. (Onnismaa 2011; Opetushallitus 2014b, 442-445.) Suomessa ohjausta voi saada myös esimerkiksi Nuorisotakuu -ohjelman puitteissa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016.) Ohjauksella pyritään edistämään nuorten koulutyön sujumista, oman elämän suunnittelua ja päätöksentekoa sekä vuorovaikutustaitoja ja ehkäistä yhteiskunnasta syrjäytymistä. (Opetushallitus 2014b, 442-445; Nurmi ym. 2013, 162.) Nykypäivänä epävarmuus työn ja koulutuksen kannalta vaikuttaisi koskevan kaikkia nuoria, sosiaalisesta taustasta tai koulumenestyksestä riippumatta. (Paju & Vehviläinen 2001, 27.) Kasurinen (2000, 217) kirjoittaakin, että nuoret tavoittelevat esimerkiksi työn suhteen turvallista ja stabiilia elämää, mutta heitä pitäisi valmistaa ja ohjata myös epävarmuustekijöistä ja muutoksista selviytymiseen.

Aikuisen tuki, ohjaus ja neuvot ovat nuorelle tärkeitä kaikilla elämänalueilla. Nuorten voimakas aikuisenkaipuu ja tarve keskustella voidaan todeta esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten puhelimen vuoden 2015 vuosiraportista. (Holappa, Tallgren & Pajamäki 2016.) Vuonna 2015 Lasten ja nuorten puhelimesta, chatista ja kirjepalvelusta vastattiin kymmeniin tuhansiin yhteydenottoihin ja 12-21 -vuotiaat nuoret olivat suurin yh-

teydenottajien ryhmä. (Holappa ym. 2016, 6-8.) Eniten nuoret halusivat keskustella yksinäisyyteen, seksuaalisuuteen, toverisuhteisiin ja mielenterveysongelmiin liittyvistä aiheista. Yhteydenotoissa näkyivät Holapan ym. (2016) mukaan nuorten arjen yksinäisyys sekä nuorten kokemus, että he ovat jääneet itselleen merkityksellisissä tilanteissa ilman tukea. Raportissa todetaan yhteydenottojen kuvastavan nuorten suurta tarvetta aikuiselle kuuntelijalle, sekä neuvoille ja ohjaukselle. Nurmen ym. (2014, 142 ja 162.) mukaan nuoruusiässä saadun ohjauksen merkitys on oleellinen sekä nuoren itsensä että yhteiskunnan kannalta, sillä nuoruusiän valinnat luovat pohjan koko sille elämäkululle, jonka nuori tulevaisuudessa elää. (Nurmi ym. 2014, 142 ja 162.)

1.3.3 Aikuisuus

Aikuisuuden kolme pääkriteeriä ovat vastuunottaminen itsestä, itsenäinen päätöksenteko ja taloudellinen itsenäisyys. (Nurmi ym. 2014, 178.) Aikuisuudessa tärkeitä elämänalueita, joilla on merkittävä vaikutus yksilön onnellisuuteen ja selviytymiseen, ovat Nurmen ym. (2014, 179) mukaan työ, parisuhde ja perhe sekä yhteiskunnallinen osallisuus. Aikuisikä on pisin ihmiselämän yhtämittainen ajanjakso ja aikuisuuden vuosiin sisältyy valtavasti kehittymisen ja oppimisen mahdollisuuksia. (Nurmi ym. 2014, 178.) Aikuisuudessa kehityksen tärkein moottori on yksilön aktiivinen ja aloitteellinen ote omaan elämäänsä. (Wais 2002, 13.) Tämä on tärkeää huomioida myös aikuisten ohjauksessa.

Ammatti, työ ja ammatillinen identiteetti kuuluvat aikuisen ihmisen keskeisimpiin elämänsisältöihin ja yksi keskeisimmistä ohjaustarpeita lieneekin suhde työhön. (Nurmi ym. 2014, 220-221; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26-28.) Nykypäivän aikuiselle pulmaa aiheuttavat katkonaiset työurat, työsuhteiden epävarmuus ja työelämän vaatimusten lisääntyminen. Työhyvinvointi heikentyy ja työssäjaksamisen pulmat sekä työn aiheuttama stressi nostavat päätään monen työikäisen elämässä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 27-28; Harinen 2005, 10-12; Vanhalakka-Ruoho 2005, 5.) Vaihtelevien ja epävakaiden työurien luomiin haasteisiin voidaan vastata esimerkiksi uraohjauksen, mentoiminnin tai työnohjauksen kautta. (Amundson 2005; Leskelä 2006; Onnismaa 2011.) Aikuisiällä tapahtuvien ammatin- tai tehtävienvaihdosten tavanomais-

tumisen myötä myös aikuisten opintojen ohjaukseen on alettu kiinnittää huomiota. (Savola 2009, 12-14; Airola 2009, 104-109; Putkuri 2009, 21; Onnismaa 2011, 70-74.) Aikuisten ohjauksessa korostuvat oman uran hallinta- ja suunnittelutaidot, joiden nähdään lisäävän työllistyvyyttä, työssä pysymistä ja selviytymistä sekä uralla etenemistä. (Kasurinen 2013.)

Muun muassa työelämän tiukentuvien vaatimusten on nähty olevan yhteydessä nykyaikuisten kasvaviin ohjaustarpeisiin perheeseen, vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja yleiseen elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Perheiden ohjauspalveluita on kuitenkin viime vuosina karsittu, ja avun saaminen perheen ongelmiin esimerkiksi perheneuvolasta voi olla vaikeaa. (Siltala 2013.) Aikuisten ohjauksen tarve voidaan todeta Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhempainpuhelimien vuoden 2015 vuosiraportista. Palvelussa vastaanotetuista yli tuhannesta yhteydenotosta käy selkeästi ilmi tarve saada ohjausta sekä vanhemmuuteen että muihin perhe-elämän osa-alueisiin, kuten aikuisten välisten ristiriitojen selvittämiseen. (Tallgren, Iso-Metsälä & Holappa 2016.)

1.3.4 Ikääntyminen ja vanhuus

Ikääntyminen on biologinen, mutta myös vahvasti sosiaalinen ilmiö. Vanhenevista sekä sen vaikutuksia yksilöön määrittelevät myös muun muassa psykologiset ja terveyteen liittyvät tekijät. (Nurmi ym. 2014, 231.) Ikääntymiseen liittyvät ohjaustarpeet ilmenevät esimerkiksi ansiotyöstä eläkkeelle siirtymisen, kognitiivisen ja fyysisen toimintakyvyn, sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen sekä ikääntymiseen sopeutumisen yhteydessä. (Nurmi ym. 2014; Paloniemi 2009.)

Ikääntymiseen sopeutuminen voi tuoda mukanaan menetyksen tunteita ja myös surua. Niemelä ja Ruta (1988, 208-210) kirjoittavat, että vanhenemisen myötä menneestä luopuminen, mutta samalla nykyhetken ja tulevaisuuden merkityksellisyyden näkeminen, ovat hyvän mielenterveyden säilyttämisen kannalta tärkeässä asemassa. Merkityksellistä on myös se, miten ikääntymiseen yhteiskunnallisessa kulttuurisessa mielessä suhtaudutaan: Nähdäänkö ikääntyminen ja siihen liittyvät odotukset sekä ikääntyvän rooli aktiivisena ja elämänkaaren jatkuvuuden kautta, vai korostuuko käsityksissä irtautuminen,

vanhoista rooleista ja tehtävistä luopumisesta ja yhteiskunnasta vetäytyminen. (Paloniemi 2009, 52; Nurmi 2014, 272.)

Merkityksellisten ihmissuhteiden ylläpitäminen on olennainen osa ikääntyvän hyvinvointia. (Niemelä & Ruta 1988, 212-214; Nurmi ym. 2014, 288-289.) Ikääntyvän tyytyväisyyttä elämään lisäävät Nurmen ym. (2014, 277-278 ja 290-295) mukaan merkittävästi myös mahdollisuus sosiaalisesti aktiiviseen toimintaan ja esimerkiksi itseä kiinnostaviin harrastuksiin. Aktiivista ja hyvää vanhenemista voidaan tukea fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn ylläpitämiseen liittyvällä sekä terveydenhuollollisella ohjauksella. (Nurmi ym. 2014.) Oleellinen osa hyvinvointia vanhuudessa on hyvän fyysisen hoidon ja huolenpidon lisäksi ikääntyvän ihmisen kokemus siitä, että hän on edelleen yksilö ja että häntä arvostetaan. On tärkeää, että myös vanhetessaan ihminen voi kokea itsensä kiinnostavaksi, huomion arvoiseksi ja toivotuksi. (Dunderfelt 2011, 206.)

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Olen toteuttanut tutkimukseni käyttäen Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella kerättyä kyselyaineistoa, joka on osa verkkokyselynä kerättyä tutkimusmateriaalia liittyen Koulutuksen tutkimuslaitoksen Elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation tutkimushankkeeseen. Kyseisessä hankkeessa on kartoitettu elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation etenemisen vaihetta Suomessa ja kuvattu toiminnassa mukana olevien tahojen käsityksiä yhteistyön ja toiminnan tilasta. (Saukkonen & Halmiala 2016, 9.) Saukkonen ja Halmiala (2016) ovat analysoineet aineistoa kokonaisuudessaan raportissaan Kohti elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation kokonaiskuvaa. Raportti on laadittu yleisluontoiseksi kuvaukseksi kerätyn aineiston sisältämästä informaatiosta. (Saukkonen & Halmiala 2016, 33.) Kysely on toteutettu sekä suomen-että ruotsinkielellä. Omassa tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan verkkokyselyssä esitettyä avokysymystä, jossa vastaajat ovat saaneet omin sanoin määritellä vastauksen kysymykseen ”Mitä elinikäinen ohjaus tarkoittaa?”.

Saukkonen ja Halmiala (2016, 14-19) ovat raportissaan tarkastelleet vastaajajoukon antamia määritelmiä tähän kysymykseen luokittelevan sisällönanalyysin menetelmällä. Luokittelun kautta Saukkonen ja Halmiala (2016, 14-19) ovat laskeneet aineistossa esiintyvien tiettyjen sanojen ja samankaltaisten ilmausten esiintymistiheyttä ja yhdistäneet näin luotuja luokkia laajemmiksi, elinikäistä ohjausta määritteleviksi kategorioiksi. Saukkosen ja Halmialan (2016, 14-15) laatiman alustavan luokittelun tuloksena neljä näkökulmaa nousivat aineistosta selvästi esille. Luokkaan ”yleinen palvelumäärittely ilman viittausta koulutukseen tai työhön” sijoittui 38% vastauksista. ”Koko elämän mittaisuuden näkökulma – ohjausta läpi elämän” -luokka taas keräsi 36% vastauksista. 27% vastauksista sijoittui luokkaan ”ohjaus elämän muutos-, siirtymä-, nivel- tai muissa erityisissä vaiheissa” ja 24% vastauksista luokkaan ”yksilöllisiin tarpeisiin vastaava palvelu”.

Täsmentääkseen analyysiaan Saukkonen ja Halmiala (2016, 15-16) jatkoivat aineiston luokittelua ja päätyivät jakamaan sen uudelleen kahteentoista luokkaan, joista käy ilmi ensisijainen vastauksessa kuvattu elinikäisen ohjauksen määrittely. Tämä luokitus prosentuaalisine vastausmäärineen oli seuraava:

- 1) toimitoja erittelevä 26%
- 2) työelämää korostava 12,5 %
- 3) opiskelua korostava 12,5 %
- 4) yleinen määritelmä 10%
- 5) elämänhallintaa, yksilön kehittymistä korostava 10%
- 6) mahdollisuutta korostava 8%
- 7) ohjausjärjestelyjä korostava 6%
- 8) huolehtimista ja tukea korostava 5%
- 9) tarvelähtöisyyttä, siirtymiä sekä elämänmuutoksia korostava 4,5%
- 10) kriittinen 2,5%
- 11) aikuiskoulutusta korostava 0,5%
- 12) yhteiskunnallista aspektia korostava 0%. *

* Saukkosen ja Halmialan (2016) raportissa luokkaan 12 ei tässä analyysiin vaiheessa sijoittunut yhtäkään vastausta. Tämän vuoksi prosenttiosuus on 0.

Lisäksi luokkaan "ei vastannut kysymykseen" sijoittui 2,5% vastauksista. Näistä vastauksista ei voitu päätellä elinikäisen ohjauksen määritelmää. (Saukkonen & Halmiala 2016, 15-16.)

Saukkosen ja Halmialan (2016, 14-19) mukaan suuressa osassa vastauksia elinikäinen ohjaus on määritelty hyvin yleisellä tasolla koko elinkaaren kattaviksi erilaisiksi tieto- ja neuvontapalveluiksi. 38 % vastauksista antoi elinikäiselle ohjaukselle määritelmän, joka olisi sopinut lukuisien julkisten palvelujen kuvaukseksi, ja 26 % vastauksista elinikäisen ohjauksen määrittely oli lähinnä toimintoja erittelevää. (Saukkonen & Halmiala 2016, 18.) Tämän vuoksi kuvauksista muodostuu epämääräinen ja pintapuolinen kuva.

Oma tutkimukseni lähtee liikkeelle Saukkosen ja Halmialan (2016) raportin pohjalta. Tutkimuksessani olen valinnut erilaisen tutkimusasetelman kuin Saukkonen ja Halmiala (2016) ja pyrkinyt selvittämään, millaista elinikäiseen ohjaukseen liittyvää sisältöä tutkimusaineistosta voisi tätä kautta olla löydettävissä. Tutkimukseni sisältää kaksi tutkimustehtävää.

Ensimmäisessä tutkimustehtävässäni olen pyrkinyt täsmentämään Saukkosen ja Halmialan (2016) tekemää analyysia siitä, millaisia määritelmiä elinikäisen ohjaus on kyselyvastaajien tuottamissa kuvauksissa saanut. Olen lähestynyt tätä tutkimustehtävää kahden tutkimuskysymyksen kautta. Nämä ovat:

- 1) Millaiset ihmisen elämänkaarelle sijoittuvat elämänalueet nousevat esiin vastaajien antamissa elinikäisen ohjauksen määritelmissä?
- 2) Onko vastaajien antamista elinikäisen ohjauksen määritelmistä löydettävissä näkemyksiä ohjattavan roolista joko aktiivisena toimijana tai passiivisena ohjausinterventioiden kohteena?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä olen toisin sanoen pyrkinyt selkeyttämään Saukkosen ja Halmialan (2016) raportin pohjalta saamaani kuvaa kyselyvastaajien tuottamista elinikäisen ohjauksen kuvauksista selvittämällä, millaisia elämänalueita elinikäinen ohjaus näissä vastaajien määritelmissä koskettaa. Koska Saukkonen ja Halmiala (2016) ovat analysoineet samaa aineistoa aineistolähtöisesti, luokitellen elinikäisen ohjauksen määritelmät suoraan aineistosta nouseviin kategorioihin, olen itse valinnut teoriaohjaavan lähestymistavan.

Teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti etsin ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni aineiston luokitteluperusteita tutkimusaineis-

ton ulkopuolelta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.) Eurooppalaisen elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan verkosto (ELGPN) on laatinut EU:n jäsenmaille ja komissiolle yhteiset tavoitteet ja periaatteet, jotka ohjaavat elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikkaa ja palvelujärjestelyjä. (ELGPN 2016.) ELGPN (2016) esittää elinikäisen ohjauksen kolmeksi pääkohteeksi ja tavoitteeksi edistää ohjauksen saatavuutta ja vaikutuksia 1) opetushallinnon, 2) työ- ja elinkeinohallinnon sekä 3) sosiaalisen osallisuuden aloilla. Näiden ohjauksen osa-alueiden esiintyminen aineistossa on kiinnostavaa myös Saukkosen ja Halmialan (2016) analyysin perusteella. Saukkonen ja Halmiala (2016, 14-15) kirjoittavat, että vaikka koulutus ja työ ovat olennainen osa virallisia elinikäisen ohjauksen määritelmiä, ei näitä ikään kuin itsestään selviä osa-alueita mainittu lainkaan 38 % vastauksista. Tämän vuoksi on mielenkiintoista tarkastella, miten kyselyvastaukset näyttäytyvät suhteessa elinikäisen ohjauksen virallisiin määritelmiin, kun tutkimuksellista lähestymistapaa aineistoon vaihdetaan.

Ensimmäisen tutkimustehtäväni tutkimuskysymystä 2 lähestyin toimijuuden käsitettä tarkastelevan tutkimustiedon pohjalta. Toimijuuden tason ilmentymien sisältymistä vastaajien tuottamiin elinikäisen ohjauksen määritelmiin olen halunnut tutkia siksi, että ohjattavan toimijuus ja omaehtoisen toiminnan tärkeys nousi voimakkaasti esiin tätä tutkimusta varten tekemässäni ohjausteorioiden katsauksessa. Niin McLeodin (1993) ja Peavyn (1999) kuin Vehviläisen (2014) sekä Onnismaan ja kumppaneiden (2000) näkemyksissä ohjattavan aktiivisen roolin ja toimijuuden toteutumisen osana ohjausta voidaan sanoa olevan oleellinen osa ohjauksen perusmääritelmää. Ohjauksen eräänlaisena taustafilosofiana ja lähestymistapana ihmiseen se erottaa ohjauksen muista auttamisammateista omaksi spesifiksi kentäkseen. Tämän vuoksi halusin tarkastella, olisiko kyselyvastaajien tuottamista elinikäisen ohjauksen kuvauksista löydettävissä ohjattavan rooliin ja erityisesti toimijuteen liittyviä näkemyksiä.

Toisessa tutkimustehtävässäni olen kiinnostunut kyselyyn vastanneiden henkilöiden edustamien taustaorganisaatioiden ja heidän antamiensa elinikäisen ohjauksen määritelmien välisiä mahdollisia yhteyksiä. Tätä tutkimustehtävää olen tarkentanut seuraavalla tutkimuskysymyksellä:

Voidaanko kyselyvastaajien elinikäisen ohjauksen määritelmässään mainitsemien elämäntilanteiden ja heidän edustamiinsa taustaorganisaatioiden välille löytää yhteyksiä?

Aikaisempaan tietoon ja teorioihin tutustuneena minulla oli tutkijana ennakkoodotuksia sen suhteen, millainen analyysitulokset voisi olla todennäköinen. Odotuksissani korostui oletus, jonka mukaan olisi mahdollista, että oppilaitosmaailmasta tulevat kyselyvastaajat korostavat opintojen ja oppimisen ohjauksen merkitystä, työelämä- ja yrityssektorin toimijat työn, työllistymisen ja urataitojen ohjausta ja esimerkiksi sosiaalialojen edustajat yleisen elämänhallinnan tai sosiaalisen osallisuuden elämänalueita. Sen lisäksi, että halusin selvittää piti-vätkö oletukseni paikkansa, minua kiinnosti tutkia taustaorganisaatioiden ja kyselyvastaajien tuottamien elinikäisen ohjauksen määritelmien välistä mahdollista yhteyttä myös Saukkosen ja Halmialan (2016, 14-15) raportissaan esitelmien tulosten pohjalta. Saukkosen ja Halmialan mukaan esimerkiksi suuressa osassa (38%) vastauksia ei mainittu koulutukseen tai työhön liittyviä aihepiirejä. Tämän vuoksi halusin tarkastella, löytyisivätkö nämä esimerkiksi koulutukseen tai työhön liittyvät elinikäisen ohjauksen kuvaukset niiden kyselyvastaajien vastauksista, jotka edustivat oppilaitosmaailmaa tai työelämä- ja yrityssektoria.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimusaineisto ja osallistujat

Tutkimuksessani käyttämäni kyselyaineisto on kerätty Koulutuksen tutkimuslaitoksen toimesta syksyllä 2015. Kysely on toteutettu SPSS-ohjelmiston verkkopohjaisella Mr. Interview -sovelluksella. (Saukkonen & Halmiala 2016, 7-9.) Osallistujat ovat vastanneet kyselyyn täysin anonyymisti. (Saukkonen & Halmiala 2016, 9.) Tutkimukseni aineistoksi olen saanut Koulutuksen tutkimuslaitokselta käyttööni 153 kyselyvastausta. Vastauksista 143 (94%) on suomen- ja 10 (6%) ruotsinkielisiä.

Kyselyyn vastanneet henkilöt ovat alueellisten ELO-, eli elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmien jäseniä. Elinikäisen ohjauksen yhteistyöryhmät ovat ELY-keskusten koordinoimia monialaisia yhteistyöfoorumeja joiden tehtävä on

kehittää elinikäisen ohjauksen palveluita omilla maakunnittain jaetuilla alueillaan. (Laitinen, Nykänen & Sirviö 2014, 15-17.) ELO -ryhmien jäsenistö koostuu yleisimmin ELY-keskuksen, TE-toimiston, oppilaitostahojen, maakuntaliiton, aluehallintoviraston, vapaan sivistystyön ja edunvalvontajärjestöjen edustajista. Useimmissa ryhmissä ovat mukana myös kunnallinen terveys-, sosiaali- ja nuorisotoimi, mutta jäsenten joukossa voi olla myös esimerkiksi elinkeinoelämän, yritysten tai kolmannen sektorin edustajia. (Laitinen ym. 2014, 15-17.) Vahvimmin ryhmissä ovat edustettuina oppilaitokset, aluehallintovirastot sekä TE -palvelut. (Saukkonen & Halmiala 2016, 10.)

3.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessani olen ensin käsitellyt avoimella kysymyksellä kerättyä kyselyaineistoa käyttäen teoriaohjaavaa sisällönanalyttistä tarkastelutapaa. Lisäksi olen käyttänyt ristiintaulukointia tutkimusaineistoni jatkotarkastelun välineenä. Metsämuurosen (2011, 265-267) ohjeistuksen mukaan olen valinnut sisällönanalyttisen, eli laadullisen lähestymistavan pääasialliseksi tutkimusotteekseni, mutta pyrkinyt syventämään aineistosta saatavaa tietoa käyttämällä myös kvantitatiivista menetelmää. Tutkimukseni toteutusta voi siis kutsua mixed methods -tyyliseksi, sillä siinä on hyödynnetty niin laadullisen kuin määrällisenkin tutkimusperinteen työkaluja.

3.2.1 Tutkimustehtävä 1 ja laadullinen tutkimusote

Ensimmäinen tutkimustehtäväni on ollut pyrkiä täsmentämään elinikäisen ohjauksen määritelmiä, joita Saukkonen ja Halmiala (2016) ovat raportissaan Kohti elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation kokonaiskuvaa eritelleet. Tämän tutkimustehtävän tarkastelun olen tehnyt laadullisesta näkökulmasta käyttäen teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmää. Tuomen ja Sarajärven (2009, 13-14) mukaan sisällönanalyysi sopii monenlaisten tekstien analysointiin ja näin ollen myös dokumenttien, joiden sisällä tyyllillinen vaihtelu on suurta. Koska tutkimuskäyttöni saamani 153 kyselyvastausta ovat lyhyitä, mutta laadultaan

ja tyyliään hyvin vaihtelevia, on sisällönanalyysi luonteva valinta aineiston analyysimenetelmäksi.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 91) mukaan sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä perusanalyysimenetelmistä. Sisällönanalyysissa pyritään tutkimusaineiston pelkistämisen, luokittelun ja järjestämisen kautta saamaan aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon, kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-104, 108; Silverman 2006, 159-164 ja 2005, 160.) Tuomi ja Sarajärvi (2009) tarkentavat sisällönanalyysin tarkoittavan erityisesti yksittäistä tutkimusmetodia, jossa tavoitteena on tuottaa laadullista tietoa luokittelemalla tutkimusaineisto tiiviiksi tutkimuskategorioiksi. Tutkimuksen päämääränä voi olla esimerkiksi yhtäläisyyksien ja erojen etsiminen aineiston sisältä tai linkitysten ja suhteiden löytäminen luotujen kategorioiden välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93; Cohen, Manion & Morrison 2013, 564-569.)

Omassa tutkimuksessani olen analysoinut tutkimusaineistoni käyttäen teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmää. Aineiston analyysistä on siis tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta se ei pohjautu suoraan olemassa olevaan teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.) Teoriaohjaavan analyysiprosessin periaatteita noudattaen tutkimusaiheestani jo ennestään olemassa oleva tieto ja käsillä olevasta aineistosta nostetut aihepiirit vuorottelevat tutkimuksessani ja olen nostanut analyysini avuksi jo ennalta olemassa olevia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97.) Olen myös tuonut osan aineiston luokitteluun käyttämistäni kategorioista aineiston ulkopuolelta "jo tiedettyinä" ja valinnut loput aineistolähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97, 117.) Tutkimuksessani tutkimuskysymyksen 1 tarkasteluun valitsemaani kolme ensimmäistä analyysiluokkaa (ks. tarkemmin s. 29) sekä tutkimuskysymyksessä 2 käytetty toimijuuden käsite pohjautuvat jo olemassa olevaan teoriaan tai tietoon aiheesta. Tutkimuskysymyksen 1 analyysiluokat 4-8 (ks. tarkemmin s. 29) olen taas nostanut esiin suoraan aineistosta.

3.2.2 Tutkimustehtävä 2 ja määrällinen tutkimusote

Toisessa tutkimustehtävässäni olen selvittänyt, onko ELO -ryhmäläisten edustama taustaorganisaatio yhteydessä tiettyjen elämänalueiden painottamiseen heidän tuottamissaan elinikäisen ohjauksen määritelmässä. Tämän tutkimustehtävän tarkasteluvälineeksi olen valinnut määrällisen lähestymistavan ja menetelmäksi ristiintaulukoinnin.

Metsämuuronen (2011, 266-267) kirjoittaa näkevänsä itsestään selväksi sen, että mitä useamman tutkimusmenetelmän kautta aineistoa on käsitelty, sitä varmempaa tietoa voidaan saada. Tätä menettelytapaa hän kutsuu triangulaatioksi, eli saman ilmiön tarkasteluksi eri suunnista. Saadakseni mahdollisimman paljon tietoa tutkimusaineistostani, olenkin hyödyntänyt tutkimuksessani laadullisen, sisällönanalyttisen tarkastelun lisäksi myös määrällisen tutkimuksen menetelmää ristiintaulukoinnin muodossa.

Metsämuurosen (2011, 357) mukaan yksi ristiintaulukoinnin eduista on, että sen avulla voidaan selkeästi havainnollistaa kahden muuttujan välisiä mahdollisia yhteyksiä. Ristiintaulukointi sopii hyvin käytettäväksi osana tutkimustani myös siksi, että sisällönanalyysin tuloksena syntyneitä tutkimuskategorioita on voitu sellaisenaan käyttää ristiintaulukointiin: Luokittelemalla aineistoni vastaaja ja vastaus kerrallaan yksitellen olen samalla luonut ristiintaulukointia varten tarvittavat muuttujat. Metsämuurosen (2011, 358) mukaan ristiintaulukointi on yksinkertaisin keino pyrkiä havaitsemaan yhteyttä kahden muuttujan välillä. Siksi se sopii hyvin aloittelevan tutkijan välineeksi, etenkin jos määrällisistä tutkimusmenetelmistä on vain vähän kokemusta. Olen tehnyt ristiintaulukoinnin tutkimuksessani SPSS-ohjelmalla ja tulosten tulkinnassa olen käyttänyt tilastollisina tunnuslukuina Fisherin tarkkaa testiä sekä p -arvoa.

Ristiintaulukoinnin olen toteuttanut tutkimuksessani ei-parametrisena Khiin neliö- testinä. Khiin neliö -testissä käytetään Metsämuurosen (2011, 568) mukaan oletusta, jonka mukaan jokaisessa ristiintaulukoinnin ruudukon solussa tulisi olla vähintään neljä havaintoa. Karhunen ym. (2011, 68) tarkentaa, että testin käyttöehtojen mukaan yhdessäkään solussa havaintojen määrä ei saisi olla pienempi kuin yksi ja enintään 20% soluista saisi havaintoja olla vähemmän

kuin viisi. Omassa analyysissäni useisiin soluihin kertyi näihin ehtoihin nähden havaintoja liian vähän ja tämän vuoksi analyysissä päätettiin tarkastella p -arvon lisäksi myös Fisherin tarkan testin arvoa. Metsämuurosen (2011, 571) mukaan Fisherin tarkan testin arvoa tutkimalla voidaan tarkistaa suoritettun Khiin neliö-testin tuloksen oikeellisuuden todennäköisyys, sekä saada p -arvoa tarkempi arvio virhepäätelmän todennäköisyydestä.

3.3 Analyysin eteneminen

3.3.1 Laadullinen analyysi tutkimustehtävässä 1

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto oli valmiiksi kirjallisessa muodossa, joten analyysivaihe aloitettiin näin ollen tutkimusaineiston läpiluvulla. Tarkoituksena oli selvittää, vaatiiko kyselyvastauksista koostuva tekstimassa tiivistämistä ennen luokittelun ja varsinaisen analyysin aloittamista. Tarvetta tiivistämiseen ei kuitenkaan ilmennyt, sillä vastaukset olivat suurimmaksi osaksi yhden virkkeen pituisia ja sisälsivät pisimmilläänkin vain kolme virkettä. Monisanaisempien tekstiaineistojen yhteydessä olennainen aineiston pelkistämävaihe voitiin siis jättää pois. (Tuomi & Sarajärvi 2009; Cohen ym. 2013.)

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aloin lukea aineistoa tutkimuskysymyksen 1 kolmea ensimmäistä luokittelukategoriaa silmällä pitäen. Etsin aineistosta siis erityisesti 1) työhön, ammatillisuuteen ja uraan, 2) opiskeluun, osaanmiseen ja oppimiseen sekä 3) sosiaalisen osallisuuden edistämiseen liittyviä ilmauksia ja aloin luokitella kyselyvastauksia näihin kategorioihin. Ensimmäisillä lukukerroilla kävi kuitenkin selväksi, että aineistosta löytyi myös muita kiinnostavia kategorioita, jotka teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmää noudattaen oli mahdollista nostaa esille. Aineistosta löydettyjä luokittelukategorioita kertyi kaikkiaan neljä: 1) Elämänhallinnan edistämiseksi ja ”kaikissa elämäntilanteissa” saatavilla olevaa ohjausta korostava luokka, 2) koko ihmisen elämänkaaren huomioiva luokka, 3) valintojen, siirtymien ja päätöksenteon hetkillä tarvittavaa ohjausta ilmentävä luokka sekä 4) ikääntyville tarjottavan ohjauksen mainitseva luokka. Viimeiseksi ja viidenneksi aineistosta esiin nostetuksi luokaksi muodostui kategoria, johon luokittelin vastaukset joista ei voinut

saada selville elinikäisen ohjauksen määrittelyä tai määrittely oli epäselvä. Tämän luokan otin käyttöön, jotta kaikki kyselyvastaukset saatiin osaksi analyysia.

Tutkimuskysymyksen 1 tarkastelussa jatkoin analyysia luokittelemalla kyselyvastaukset siihen kategoriaan, jonka aihepiiri nousi vastauksesta voimakaimmin esille. Luokittelua varten halusin tehdä selvän ja helposti noudatettavan rajauksen ja luokittelu suoritettiin käytännössä siten että vastaukset, joissa oli mainittu vain yksi luokittelukategoria sisällytettiin luonnollisesti tähän mainittuun luokkaan. Vastaukset, joissa oli lueteltu useita kategorioita luokittelin siihen kategoriaan joka oli mainittu ensimmäiseksi. Poikkeuksen tästä luokittelusysteemistä teki ikääntyville tarjottavan ohjauksen mainitseva luokittelukategoria, johon laskettiin mukaan kaikki vastaukset joissa ikääntyminen tuotiin erillisenä mainintana esiin vaikka maininta ei olisikaan ollut ainoa tai ensimmäinen. Päätös poiketa muiden luokittelukategorioiden kohdalla käytetystä periaatteesta perustui siihen, että ikääntyneiden ohjauksen esiin tuovan luokan mukaan ottaminen vahvisti nähdäkseni tutkimukseni pyrkimystä ottaa huomioon koko elämänkaaren kattavaa näkökulmaa. Tämä poikkeaminen alkuperäisestä luokitteluperiaatteesta ei aiheuttanut merkittävää vinoumaa aineiston jakaumaan, sillä siihen sijoittui vain hyvin pieni määrä vastauksia. Myös tämän perusteella ikääntymisen luokittelukategoria voitiin ottaa mukaan analyysiin.

Pääosin varsin lyhyet vastaukset oli tarkasti rajattujen luokitteluperusteiden myötä mahdollista jakaa selkeästi eri tutkimuskategorioihin. Tutkimusaineiston luokittelu tapahtui lopulta siis yhteensä kahdeksaan elämänalueita kuvaavaan tutkimuskategoriaan, jotka olivat:

- 1) Työ, ammatillisuus ja ura
- 2) Opiskelu, kouluttautuminen, oppiminen, kasvatus, osaaminen
- 3) Sosiaalinen osallisuus
- 4) Elämänhallinta ja ohjaus kaikissa elämäntilanteissa
- 5) Elämänkaari kokonaisuutena
- 6) Valinnat, siirtymät ja päätöksenteko
- 7) Ikääntyminen

8) Jokin muu/ epäselvä

Tutkimuskysymyksessä 2 kyselyaineistoon tutustuminen tapahtui samalla tavalla kuin tutkimuskysymyksessä 1, mutta käytin aineiston luokitteluperusteena toimijuuden käsitettä sekä sen ohjauskirjallisuudessa saamia merkityksiä. Vehviläisen (2014) näkökulma toimijuudesta osana ohjausta sai tärkeän roolin toimijuuden merkityksiä etsittäessä sekä tutkimuskategorioita muodostettaessa, mutta muutoin lähdin lukemaan kyselyaineistoa varsin aineistolähtöisesti. Tutkimuskysymystä 2 lähestyinkin luokittelemalla kyselyvastaukset kolmeen tutkimuskategoriaan:

- 1) Vastauksesta käy ilmi käsitys ohjattavan aktiivisesta toimijuudesta
- 2) Vastauksesta käy ilmi käsitys ohjattavasta passiivisena ohjausinterventioiden kohteena/ vastaanottajana
- 3) Vastauksesta ei käy ilmi näkemystä ohjattavan toimijuuden tasosta

Sekä tutkimuskysymyksessä 1 että tutkimuskysymyksessä 2 tutkin aineiston jakautumista eri tutkimuskategorioihin laskemalla, kuinka suuri lukumäärällinen ja prosentuaalinen osuus kyselyvastaajien tuottamista elinikäisen ohjauksen määritelmistä sijoittui kuhunkin luokkaan.

3.3.2 Määrällinen analyysi tutkimustehtävässä 2

Ristiintaulukoinnissa käytin muuttujina tutkimuskysymyksen 1 analyysin tuloksena syntynyttä luokittelua sekä vastaajien verkkokyselyssä ilmoittamia edustamia taustaorganisaatioita. Alkuperäisessä Kohti elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation kokonaiskuvaa -tutkimuksessa vastaajat oli jaoteltu 22: n eri taustaorganisaatioon. Nämä olivat:

1. Aluehallintoviranomainen
2. Kunnan yleisjohto
3. Kunnan sosiaali- ja terveystoimi
4. Kunnan nuorisotoimi
5. Kunnan koulu-, opetus- tai sivistystoimi
6. Kunnan perus- tai toisen asteen oppilaitos
7. Vapaan sivistystyön oppilaitos

8. Muu oppilaitos (Esimerkiksi ammattikorkeakoulu tai yliopisto)
9. TE-toimisto tai TE-hallinto
10. KELA
11. Muu valtion viranomainen (Esimerkiksi poliisi, puolustusvoimat jne.)
12. Seurakunta
13. Järjestö (Esimerkiksi 4H, SPR jne.)
14. Määräaikainen hanke (Rahoittajana esimerkiksi ESR tai RAY)
15. Yksityinen pieni tai keskisuuri yritys
16. Yksityinen suuri yritys (Vähintään maanlaajuista liiketoimintaa)
17. Kansainvälinen yritys
18. Yrittäjien tai elinkeinotoimijoiden etujärjestö (Esimerkiksi Kauppakamari)
19. Palkansaajien etujärjestö (Esimerkiksi STTK)
20. Opiskelijajärjestö (Esimerkiksi SAKKI)
21. Työntekijäjärjestö (Esimerkiksi OAJ tai SOPO ry)
22. Jokin muu.

Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan ollut kiinnostunut vastaajien tarkasta jakautumisesta taustaorganisaatioihin eikä ristiintaulukointi 22 luokan kategorisella muuttujalla ei olisi ollut mahdollista pienen aineiston vuoksi. Kiinnostuksen kohteena olikin taustaorganisaation mahdollinen vaikutus vastaajien antamiin elinikäisen ohjauksen määritelmiin sekä niissä esiintyvien elämänalueiden mainintoihin. Näistä kahdesta syystä yhdistin alkuperäiset 22 luokkaa viideksi luokaksi, jotka olivat:

- 1) Opetus-, kasvatusta- ja sivistyssektorin toimijat (edellä luokat 5, 6, 7, 8, ja 20)
- 2) Työelämän ja yrityssektorin toimijat (edellä luokat 9, 15, 16, 17, 18, 19 ja 21)
- 3) Alueelliset ja valtiolliset hallinto-, johto- ja viranomaistahot (edellä luokat 1, 2 ja 11)
- 4) Sosiaali- ja terveystoimi sekä KELA (edellä luokat 3,4 ja 10)
- 5) Järjestö- ja hankesektori, seurakunnan toimijat sekä muut tahot (edellä luokat 12, 13, 14 ja 22)

Varsinaisen aineiston analyysin aloitin toteuttamalla ristiintaulukoinnin koko 153 osallistujan tuottaman kyselyaineiston sisältöluokkien sekä viiden taustaor-

ganisaatioluokittelukategorian välillä käyttäen ei-parametrissa Khiin neliö- testiä. Ennen lopullista ristiintaulukointia rajasin tutkimusaineistosta kuitenkin pois vielä sekä elinikäisen ohjauksen että taustaorganisaatioluokittelukategorioita, joita kuvaavissa soluissa oli liian vähän havaintoja validin analyysin onnistumiseksi. Lopullisen ristiintaulukoinnin suoritin käyttäen elinikäistä ohjausta kuvaavista kategorioista luokkia 1, 2, 4, 5 ja 6 ja taustaorganisaatiota kuvaavista kategorioista luokkia 1-3 ja tulokset sain tarkastelemalla Khiin neliötestistä saatua p -arvoa sekä Fisherin tarkan testin arvoa.

3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kvalitatiivisen tutkimuksen perusominaisuus on se, että tutkimusaineisto antaa kuvan tutkittavasta ilmiöstä tietyssä hetkessä, tietyssä paikassa ja tietyssä tarkastelukulmasta katseltuna. (Alasuutari 2011, 87-88.) Luonnollinen osa tutkimusta on sen kontekstisidonnaisuus, ja tätä kautta subjektiivisuus. (Auerbach & Silverstein 2003, 77.) Siksi laadullisessa tutkimuksessa analyysi ja tutkimuksen tulokset perustuvat usein tutkijan tekemiin tulkintoihin eikä tutkimuksen objektiivisuutta tai yleispätevyyttä voida välttämättä samalla tavalla arvioida kuin määrällisessä tutkimuksessa. Tutkimustulosten ei myöskään voida sanoa edustavan absoluuttista tutkimuksen kautta löydettyä totuutta, vaan ennemminkin valikoitua "otetta" tutkittavasta ilmiöstä. (Silverman 2006; Alasuutari 2011, 87-88.) Laadullisen tutkimuksen ongelmana lienee se, että tutkimusten tulokset ja niitä edeltävät tulkinnat ovat Kiviniemen (2010, 83) mukaan aina jossain määrin vajavaisia, ehdollisia ja yksipuolisia käsityksiä ilmiöstä.

Silverman (2006) kirjoittaa, että luotettavan laadullisen tutkimuksen tärkein kulmakivi on läpinäkyvyys. Läpinäkyvyyden periaate toteutuu laadukkaassa kvalitatiivisessa tutkimuksessa osana jokaista tutkimusprosessin osaa ja tarkoittaa, että tutkija esittelee tutkimusraportissaan huolellisesti sekä tutkimusprosessin ja analyysin vaiheet että tekemänsä tulkinnat ja päätökset ja valinnat niiden taustalla. (Auerbach & Silverstein 2003, 84; Eskola 2010, 202-203; Silverman 2006.) Teoreettisen viitekehyksen ja käytetyn tutkimusmenetelmän yhteensopivuus, tutkimuksen etenemisen ja tulosten ymmärrettävä auki kirjoit-

taminen sekä koko tutkimusprosessin johdonmukainen eteneminen ovat seikkoja, jotka tekevät tutkimuksen läpinäkyväksi lukijalle. (Alasuutari 2011, 82-83; Auerbach & Silverstein 2003, 84-85.) Oleellinen osa läpinäkyvyyden toteutumista ja laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on tutkijan laatima tutkimusraportti, jossa tutkija esittelee mahdollisimman johdonmukaisesti oman käsityksensä tekemistään tulkinnoista sekä niiden taustalla olevista perusteista. (Kiviniemi 2010, 83.) Vaikka Metsämuurosen (2011, 259) mukaan laadulliseen tutkimukseen ei olekaan sisäänrakennettuna samanlaisia toistettavuuden vaatimuksia kuin määrällisessä tutkimuksessa, voidaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta Mäkelän (1990) mukaan arvioida myös sen toistettavuuden perusteella. Myös tämän vuoksi mahdollisimman läpinäkyvä tutkimuksen kuvaaminen on tärkeää.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt varmistamaan tutkimuksen luotettavuuden kuvaamalla tutkimusprosessia ja sen etenemistä, tulosten tulkintaa sekä näiden tulkintojen taustalla vaikuttavia ajattelun ketjuja mahdollisimman kattavasti. Luotettavuuden varmistakseni olen toteuttanut tutkimuksessani triangulaation periaatetta, eli tarkastellut tutkimusaineistoani useammasta eri näkökulmasta sekä kahdella eri tutkimusmenetelmällä. (Metsämuuronen 2011, 266-267.) Käyttämällä teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmää osana tutkimustani olen pyrkinyt löytämään omalle analyysilleni teoreettisen pohjan, johon peilaten aineistosta tekemäni tulkinnat voidaan yhdistää jo olemassa olevaan tutkimustietoon ja perustella myös muussa valossa kuin siinä, millaisia tulkintoja minun olisi ollut helppoa tai mieluisaa tehdä puhtaasti aineistoon pohjaten. Olen tutkimusprosessia kuvatessani kirjoittanut auki myös omia odotuksiani ja oletuksia, joita minulla tutkimuksen alkuvaiheessa oli analyysin mahdollisten tulosten suhteen. Tätä kautta olen pyrkinyt tuomaan esiin vaikutuksen, joka omilla valinnoillani, odotuksillani ja ajatuksillani on väistämättä jossain määrin ollut tutkimuksen tuloksiin ja analyysistä tekemiini johtopäätöksiin.

Tutkimukseni eettisyyttä on tarkasteltava kahdella tasolla, sillä tutkimuksessani on käytetty valmista aineistoa. En ole esimerkiksi ollut mukana vaikuttamassa osallistujien valikointiin tai valitsemassa tai toteuttamassa aineistonke-

ruumenetelmiä ja tätä kautta mahdollisuuteni konkreettisen aineistonkeruun eettisyyden ja luotettavuuden arviointiin ovat olleet rajalliset. Cohenin ym. (2013) mukaan näissä tutkimuksen vaiheissa oleellisia eettisiä kysymyksiä ovat osallistujien riittävä informointi siitä, millaiseen tutkimukseen he ovat osallistumassa, tähän tietoon ja sen ymmärtämiseen perustuvan suostumuksen saaminen sekä tutkittavien yksityisyyden ja anonymiteetin suojaaminen. Verkossa kerättävän tutkimusaineiston, tämän tutkimuksen mukaan lukien, yhteydessä on otettava huomioon, etteivät esimerkiksi sähköpostit tai muut salasanojen takana olevat verkkoympäristöt ole täysin luotettavia. Lisäksi Cohen ym. (2013) kirjoittavat, että on mahdollista että tutkittavat antavat verkossa erilaisia vastauksia, kuin he antaisivat esimerkiksi kasvokkain tehtävässä haastattelussa.

Koska en ole itse ollut mukana toteuttamassa näitä tutkimuksen osa-alueita, olen arvioinut niiden eettisyyden tasoa Saukkosen ja Halmialan (2016) tutkimusraportin pohjalta. Raportin mukaan aineistonkeruun luotettavuutta on pyritty huomioimaan keskittymällä tutkimuskysymyksiä valitessa oleellisiin osa-alueisiin. Näin tutkimuskyselyn kokonaispituus on pystytty pitämään sopivan tiiviinä, minkä on raportissa katsottu parantavan saatujen vastausten luotettavuutta. Lisäksi lopulliseen, myös omaan tutkimuskäyttöön saamaani aineistoon on laskettu mukaan vain vastaukset, joissa on alkuperäisessä tutkimuskyselyssä vastattu vähintään 60% kaikista kysymyksistä, sillä ulkopuolelle jätettyjen vastausten informaatioarvon katsottiin olevan kyseenalainen. (Saukkonen & Halmiala 2016.) Tutkimuksen eettisyys on huomioitu rajaamalla osallistujajoukko kattamaan tarkoituksenmukaisen ryhmän, tässä tapauksessa ELO-ryhmäläiset ja toteuttamalla tutkimuskysely siten, että kyselyvastaajat ovat säilyneet anonymiteettina. (Saukkonen & Halmiala 2016.) Näiden seikkojen perusteella olen tullut johtopäätökseen, että tutkimuksen osa-alueet joihin en itse ole päässyt osallistumaan on toteutettu hyvää tutkimuseettistä toimintatapaa noudattaen.

Omaa tutkimustani varten olen saanut Saukkosen ja Halmialan (2016) keräämän tutkimusaineiston käyttöön vain osittain. Näin on pyritty varmistamaan osallistujien anonymiteetti ja alkuperäisen Kohti elinikäisen ohjauksen aluekoordinaation kokonaiskuvaa – tutkimuksen tutkimusaineiston luottamuk-

sellinen säilyttäminen. Luottamuksellista tutkimusaineistoa ei ole luovutettu haltuuni kuin tätä tutkimusta varten tarvittu välttämätön määrä. Ainoa taustatieto, jonka olen saanut osallistujista tietooni, on heidän edustamansa organisaatiotausta. Tutkittavien anonymiteetti on näin ollen ollut hyvässä suojassa. Haltuuni saamaani tutkimusaineistoa olen Koulutuksen tutkimuslaitoksen pyynnöstä ja tutkimuseettisistä syistä säilyttänyt siten, ettei se ole päässyt muiden haltuun.

4 TULOKSET

4.1 Tutkimustehtävä 1

Tutkimuskysymyksessä 1 aloitin sisällönanalyttisen aineiston luokittelu etsimällä aineistosta mainintoja, jotka liittyivät ELGPN: n dokumentissa Suuntaviivoja elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikalle ja palvelujärjestelmille esittämiä elinikäisen ohjauksen tärkeimpiä toimintakenttiä. (ELGPN 2016.) Luokittelukategoriaan 1 luokiteltiin vastaukset, joissa mainittiin työhön, ammatillisuuteen tai uraan liittyvä elämänalue. Tähän kategoriaan sijoitin 22 vastausta. Tällaisia vastauksia olivat esimerkiksi:

"Tässä yhteydessä se mielestäni tarkoittaa iästä riippumatonta neuvontaa, tukea ja ohjausta liittyen henkilön työelämäpyrkimyksiin."

"Eri ikäisille suunnattua uraohjausta, joka pitää sisällään ohjausta koulutus-, työ-, ja yleensä elämänhallinnan edistämistä – tiedottamista, neuvontaa, ohjausta."

"Alla ska, oberoende av ålder och yrke samt kön, ha rätt till vägledning under olika skeden i livet."

Luokittelukategoriaan 2 sijoittuivat vastaukset, joissa tuotiin esiin opiskelun, kouluttautumisen, oppimisen, kasvatuksen tai osaamisen elämänalueita. Tästä kategoriasta muodostui analyysin suurin luokka ja siihen sijoittui 36 vastausta. Tähän kategoriaan luokiteltiin vastaukset kuten:

"Mahdollisuutta saada tukea oppimiseen koko elämän ajan."

"Kansalaiset saavat tietoa, neuvoa ja ohjausta elämän eri vaiheissa opiskelu- ja työsuunnitelmien tueksi."

"Livslång kompetensutveckling kräver även vägledning för att utvecklingen skall vara målinriktad."

Luokittelukategoriaan 3 luokittelin sosiaalista osallisuutta kuvaavat vastaukset. ELGPN:n suuntaviivoja (ELGPN 2016, 52-57) mukaillen tähän kategoriaan luokiteltiin vastaukset, joissa korostuivat yhteiskunnallinen osallisuus tai yhteiskuntaan integroituminen, toimijuuden esteiden purkaminen sekä aktiivinen kansalaisuus. Tästä luokasta muodostui verrattain pieni, sillä siihen sijoittui vain seitsemän vastausta. Esimerkkivastaukset tähän kategoriaan sijoittuneista vastauksista olivat seuraavanlaisia:

"Toimintaa, jonka tavoitteena ovat mm. ihmisen monipuolinen kehittyminen, aktiivinen kansalaisuus, moniarvoisuus ja osallisuus."

"Oppilaan, opiskelijan ja aikuisen kokonaisvaltaista ohjausta, joilla helpotetaan tai autetaan yksilön sosiaalistumista yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi ja työelämään."

Jatkoin analyysia ottamalla luokittelun pohjaksi aineistosta itsestään esiin nostetut elämäalueet. Luokittelukategoriaan 4 sijoitin vastaukset, joissa tuotiin esiin elinikäistä ohjausta osana elämänhallinnan ohjausta sekä vastaukset, joissa kirjoitettiin että elinikäinen ohjaus tarkoittaa, että ohjausta on saatavilla kaikissa elämäntilanteissa. Tämän kategorian avulla halusin nostaa esiin sitä, että ihmisten ohjaustarpeet eivät rajoitu vain esimerkiksi työllistymiseen tai opiskeluun liittyviin asioihin tai ohjausinstituutioiden piiriin, vaan tarpeita voi ilmetä kaikilla elämäalueilla talouden- ja oman terveyden hoidosta parisuhdeasioihin tai perhedynamiikan kysymyksiin. Tähän luokkaan sijoitin 28 vastausta, joita olivat muun muassa:

"Henkilön tukemista hänen tarvitsemissaan tilanteissa hänen elämänpolkunsa varrella."

"Monialaisia eri tahojen tuottamien palvelujen ohjausta ja neuvontaa elämänhallintaan ja koulutukseen liittyvissä seikoissa kaiken ikäisille. Monialaisten palvelu- ja kouluttautumismahdollisuuksien esiin tuomista."

"Fortgående behov av vägledning i olika livssituationer."

Luokittelukategoriaan 5 luokittelin vastaukset, joissa elinikäistä ohjausta kuvattiin kollokaatioiden kautta ohjauksena "vauvasta vaariin" ja "kehdosta hautaan", tai kirjoitettiin että ohjausta täytyy olla saatavilla iästä riippumatta, koko elämän ajan sekä kaikissa elämänvaiheissa. Tähän luokkaan sijoittui 25 vastaus-

ta. Tyypillistä näille vastauksille oli se, että niissä oli selvästi päädytty lähinnä selittämään sanan ”elinikäinen ohjaus” merkitystä ja tähän luokkaan sijoittuneita vastauksia olivat esimerkiksi:

”Koko elämän läpi saatavilla olevaa ohjausta.”

”Ollaan mukana tukena elämän eri vaiheissa.”

”Vägledning i olika skeden av livet.”

Luokittelukategoriaksi 6 muodostui luokka, johon luokittelin valintoja, siirtymiä ja päätöksentekoa korostavat vastaukset. Luokkaan kertyi 22 vastausta ja esimerkkivastaukset tästä kategoriasta olivat seuraavanlaisia:

”Ihmisen kanssa ihmisen oman elämän kannalta järkevien, viisaiden tai hyvien valintojen tekemisessä auttamista eri elämäntilanteissa.”

”Siirtymävaiheisiin liittyvää ohjausta elämäntien eri vaiheissa.”

”Elinikäinen ohjaus kattaa erilaisia toimenpiteitä, joiden avulla ihmiset vauvasta vaariin voivat hallita elämäntietoaan ja tehdä rationaalisia päätöksiä työelämää ja yksityiselämää koskien.”

Luokittelukategoriaan 7 liitin vastaukset, joissa tuotiin esiin ikääntymisen elämäntilanne osana elinikäistä ohjausta. Vastauksia, joissa ikääntyminen olisi mainittu ainoana tai ensisijaisena elämäntilanteena ei löytynyt aineistosta, mutta tämän kategorian kohdalla päätin laajentaa luokittelun rajausta koskemaan kaikkia vastauksia, joissa ikääntyminen erikseen mainittiin. Vaikka aineistosta löytyi vain neljä vastausta, joissa ikääntyminen erityisesti mainittiin, koin aihepiirin esiin nostamisen merkitykselliseksi elämäntienäkökulman kokonaisuuden kannalta. Esimerkkejä tällaisista kyselyvastauksista olivat:

”Tiedotusta, ohjausta ja neuvontaa koulutuksen ja työuran eri vaiheissa esikouluikästä eläkeikään.”

”Koko elämäntien käsittäviä työ-, opiskelu- ja uraneuvontapalveluita, keskittyen nuoriin ja vaikeasti työllistyviin yli 50-vuotiaisiin.”

Luokittelukategoriaan 8 luokittelin vastaukset, joita ei voitu sijoittaa mihinkään muuhun luokkaan tai vastauksesta ei voitu päätellä mitään mainintoja elämäntilanteista. Tällaisia vastauksia olivat esimerkiksi:

”Ohjaus voi tapahtua lähikontakteissa tai sähköisesti.”

”Tulevaisuuteen katsomista ja halua pysyä ajassa kiinni.”

Tutkimustulosten jakauma muodostui prosentuaalisesti seuraavanlaiseksi:

- 1) Työ, ammatillisuus ja ura 14%
- 2) Opiskelu, kouluttautuminen, oppiminen, kasvatus ja osaaminen 24%
- 3) Sosiaalinen osallisuus 4,5 %
- 4) Elämänhallinta ja ohjaus kaikissa elämäntilanteissa 18%
- 5) Elämänkaari kokonaisuutena 16%
- 6) Valinnat, siirtymät ja päätöksenteko 14%
- 7) Ikääntyminen 2,5 %
- 8) Jokin muu/ epäselvä 6%

Eniten mainintoja keräsivät siis 1) opiskelua, kouluttautumista, kasvatusta ja osaamista esiin tuova luokka, 2) elämänhallintaa ja ohjausta kaikissa elämäntilanteissa korostava luokka, sekä 3) elämänkaarta kokonaisuutena esiin tuova luokka.

Tutkimuskysymyksessä 2 sisällönanalyysin pohjalta muodostamani luokittelukategoriat rakensin toimijuuden käsitteen ympärille, sekä pohjaten yleiseen ohjauksalalla ohjattavan roolista käytyyn keskusteluun. Sisällönanalyttisessä tarkastelussa kuitenkin huomasin, että toimijuuteen otettiin kantaa vain vähäisessä määrässä vastauksia. Prosentuaalinen jakauma luokittelukategorioiden välillä oli seuraava:

- 1) Vastauksesta käy ilmi käsitys ohjattavan aktiivisesta toimijuudesta 10,5 %
- 2) Vastauksesta käy ilmi käsitys ohjattavasta passiivisena ohjausinterventioiden kohteena/ vastaanottajana 4,5 %
- 3) Vastauksesta ei käy ilmi näkemystä ohjattavan toimijuuden tasosta 85%

Ensimmäiseen kategoriaan sijoitin vastaukset, joissa mainittiin toimijuuden tai osallisuuden käsitteet, korostettiin ohjauksen asiakaslähtöistä luonnetta tai kirjoitettiin ohjauksen tähtäävän erityisesti henkilön oman elämän, päätösten tai kehittymisen hallinnan tukemiseen. Luokittelun perusteena käytin tässä siis sanan *oma* yhdistymistä ohjattavan eri elämänalueiden henkilökohtaiseen hallintaan. Tähän luokittelukategoriaan sijoittui 16 vastausta, esimerkiksi:

"Elinikäinen ohjaus tukee yksilöiden toimijuutta muuttuvassa yhteiskunnassa, koulutusten, työelämän ja -markkinoiden muutoksissa kuten myös yksityiselämän tilanteissa. Ohjaus auttaa ylittämään monenlaisia elämässä ilmaantuvia toimijuuden esteitä."

"Elinikäinen ohjaus on läpi elämän vuorovaikutuksessa tapahtuvaa toimintaa, jonka tavoitteena on löytää joustavat polut oman kehittymisen tueksi."

"Toimintaa, jonka tavoitteina ovat mm. ihmisen monipuolinen kehittyminen, aktiivinen kansalaisuus, moniarvoisuus ja osallisuus."

Toiseen luokittelukategoriaan luokittelin elinikäisen ohjauksen kuvaukset, joissa korostui ohjausta tarjoavan tahon vaikutus tai rooli. Näissä vastauksissa ohjattavan roolista välittyi kuva, jossa tämä näyttäytyi ennemminkin ohjailua, huolenpitoa ja seurantaa tarvitsevana palvelun kohteena kuin omaehtoisesti toimivana yksilönä. Toiseen luokittelukategoriaan kertyi seitsemän vastausta. Esimerkkejä tämän kategorian vastauksista olivat:

"Tuloksellista ammattilaisten tuottamaa ohjauspalvelua kaikkien tarvitsevien ulottuvilla ja niiden tukena, jotka sitä eivät osaa/voi/ymmärrä pyytää."

"Ihmisen elinkaarella tapahtuvaa huolehtimista eri aikoina tarpeen mukaan."

"Henkilökohtaisen kehittymisen jatkuvasta seurannasta ja ohjauksesta."

Kategoriaan kolme luokittelin vastaukset, joista en voinut löytää mainintaa toimijuudesta tai päätellä vastaajan kantaa ohjattavan toimijuuden toteutumisen merkityksestä osana ohjausta. Tällaisia vastauksia olivat esimerkiksi:

"Kaikissa elämän- ja opiskelukaaren vaiheissa tapahtuvaa ohjausta."

"Elinikäisen oppimisen edistämistä ja siihen liittyvää ohjausta."

Valtaosasta kyselyvastauksia ei löytynyt toimijuuteen liittyviä merkityksiä, sillä kolmanteen kategoriaan sijoittui kaikkiaan 130 vastausta. Tämän vuoksi analyysin jatkaminen esimerkiksi vastaajien edustamien taustaorganisaatioiden ja toimijuuden kuvausten välisiä yhteyksiä tarkastelemalla ei ollut tarkoituksenmukaiseksi. Aineiston perusteella voidaan sanoa, että näyttää siltä, etteivät osallistujat suurelta osin nähneet merkitykselliseksi ottaa vastauksissaan kantaa toimijuuteen osana elinikäistä ohjausta.

4.2 Tutkimustehtävä 2

Tutkimustehtävässä 2 halusin selvittää ristiintaulukoinnin kautta, oliko kyselyvastaajien vastauksissaan esiin tuomien elämänalueiden ja heidän edustamiensa taustaorganisaatioiden välille löydettävissä yhteys. Ristiintaulukointi käyttäen Khiin neliö -testiä osoitti, että kyselyvastaajien elinikäisen ohjauksen määritelmässään esiin tuomat elämänalueet eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vastaajien edustamiin taustaorganisaatioihin: Fisherin tarkan testin arvo oli 11,87 ja p -arvo oli 0,122. Riippumattomuuden nollahypoteesia ei siis ollut syytä hylätä.

Khiin neliö -testissä analyysin nollahypoteesina eli oletusarvona on aina, että muuttujat ovat keskenään riippumattomia. Suurin hyväksytty arvo testin tulosta kuvaavalle p -arvolle on 0,05, joka tarkoittaa, että mikäli nollahypoteesi hylätään, on virhepäätelmän riski 5%. (Metsämuuronen 2011, 571; Karhunen, Rasi, Lepola ym. 2011, 67.) Oman aineistoni analyysissä Khiin neliö -testin tulokseksi saatiin arvo, joka oli merkittävästi suurempi kuin arvo 0,05. Analyysin perusteella siis päätelin, ettei nollahypoteesin riippumattomuuden oletusta ollut järkevää hylätä. Analyysin tuloksen oikeellisuuden varmistin tarkastelemalla Fisherin tarkan testin arvoa.

Sovitetut jäännökset (*Adjusted Residual*) antoivat kuitenkin viitteitä siitä, että alueellisten ja valtiollisten hallinto- johto- ja viranomaistahojen edustajat toivat työn, ammatillisuuden ja uran sekä yleisen elämänhallinnan elämänalueita esiin odotettua vähemmän, mutta opetuksen, koulutuksen ja oppimisen sekä siirtymien ja valintojen elämänalueita odotettua enemmän (Adjust. Resid. 2,2 ja 1,4) suhteutettuna koko aineiston jakaumaan. Oppilaitosmaailman edustajat taas toivat opetuksen, koulutuksen ja oppimisen elämänalueita esiin odotettua vähemmän (Adjust. Resid. -1,7) mutta elämänkaaren kokonaisuuden elämänaluetta odotettua enemmän (Adjust. Resid. 2,2). Aineistoa koskevien omien ennako-oletusteni ei siis voinut analyysin perusteella sanoa pitävän paikkaansa.

5 POHDINTA

ELO -ryhmät koordinoivat, suunnittelevat ja seuraavat ohjauspalveluiden laatua. (Laitinen, Nykänen & Sirviö 2014.) ELO -ryhmäläiset ovat siis käytännössä suomalaisen elinikäisen ohjauksen kentän ydinjoukkoa ja tämän vuoksi oli kiinnostavaa ja nähdäkseni myös ajankohtaista tutkia määritelmiä, joita ryhmäläiset olivat verkkokyselyvastauksissaan antaneet elinikäiselle ohjaukselle. Saukkonen ja Halmiala ovat raportissaan (2016, 19) kuvanneet oman analyysin tulosten osoittaneen, että elinikäinen ohjaus vaikutti olevan monelle vastaajalle vaikeasti hahmotettava ja sanallistettava asia. Moni vastaaja kuvaili elinikäistä ohjausta tavalla, joka olisi sopinut lähes minkä tahansa muunkin julkisen palvelun kuvaukseksi tai turvautui vastauksessaan valmiiseen retoriikkaan kuten esimerkiksi melko tiuhaan aineistossa esiintyneet ”vauvasta vaariin” ja ”kehdestä hautaan” -lausahdukset osoittivat. Tämän vuoksi kyselyvastauksista saatiin vain melko epämääräinen ja pintapuolinen kuva siitä, miten ELO -ryhmäläiset todella jäsentävät elinikäisen ohjauksen sisältöä. (Saukkonen & Halmiala 2016, 18-19.)

Omassa tutkimuksessani halusin jatkaa Saukkosen ja Halmialan (2016) analyysia selvittämällä, jäsentyisivätkö ELO -ryhmäläisten kyselyvastaukset selkeämmin, mikäli niistä etsittäisiin elämänalueita joihin elinikäinen ohjaus on kosketuksissa. Lisäksi tarkastelin kyselyaineistoa luokittelemalla sitä vastauksissa esiintyvien toimijuuteen liittyvien mainintojen kautta sekä etsimällä vastauksissa mainittujen elämänalueiden ja vastaajien taustaorganisaatioiden välistä mahdollista yhteyttä. Voimakkaimmin kyselyvastauksista nousivat esiin 1) opiskelun, kouluttautumisen, kasvatuksen ja osaamisen, 2) elämänhallinnan ja ohjausta kaikissa elämäntilanteissa korostavat sekä 3) elämänkaaren kokonaisuuden elämänalueet. Jaetulle neljännelle sijalle ylsivät maininnoissa työn, ammatillisuuden ja uran sekä valintojen, siirtymien ja päätöksenteon elämänalueet. Toimijuuteen kantaa ottavia kyselyvastauksia ei kertynyt merkittävää määrää eikä vastaajien esiin tuomien elämänalueiden ja heidän edustamiensa taustaorganisaatioiden välillä ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä.

Saukkosen ja Halmialan (2016, 16) raportissa suurimmaksi vastausten luokaksi muodostui toimintoja erittelevä luokka, jossa elinikäistä ohjausta määriteltiin hyvin yleisellä tasolla. Tässä tutkimuksessa eniten vastauksia taas keräsi luokka johon luokitellut vastaukset kuvastivat kouluttautumisen, oppimisen ja kasvatuksen elämänalueita. Saukkosen ja Halmialan (2016) raportissa koulutuksen ja työn aihepiireihin liittyviä mainintoja kertyi keskenään yhtä paljon, mutta omassa analyysissäni kouluttautumisen, oppimisen ja kasvatuksen luokka vei selvän voiton työhön, ammatillisuuteen ja uraan kiinnittyvästä tutkimuskategoriasta. Koska sekä omassa tutkimuksessani, että Saukkosen ja Halmialan (2016) tutkimuksessa on käytetty metodina sisällönanalyysia, on nähdäkseni todennäköistä että erot johtuvat tutkimusmenetelmällisen painotuksen erilaisuudesta. Saukkonen ja Halmiala (2016) ovat analysoineet tutkimusaineistoa aineistolähtöisesti luokitellen, kun taas omassa tutkimuksessani olen käyttänyt teoriaohjaavaa menetelmää. Tämän vuoksi näkökulma aineistoon on ollut erilainen: Saukkonen ja Halmiala (2016) ovat tutkineet ja analysoineet kyselyaineistoa luokittelemalla sen aineiston itsensä ehdoilla kun taas omassa tutkimuksessani aineistoa on tarkasteltu myös aikaisempaan tietoon ja käsitteisiin pohjaten. Tämän lisäksi aineistosta esiin nostetut aihepiirit eroavat tutkimusasetelmissa toisistaan todennäköisesti erilaisista tutkimuskysymyksistä, tutkimuksellisista kiinnostuksen kohteista sekä tutkimusprosessin kuluessa tehdyistä valinnoista johtuen. Mielenkiintoisen jatkotutkimuskohteen muodostaisikin näiden eroavaisuuksien vuoksi asetelma, joissa vertailtaisiin Saukkosen ja Halmialan tekemän analyysin, sekä tässä tutkimuksessa toteutetun kategorisoinnin luokitteluja rinnakkain.

Tutkimustulos, jonka mukaan opiskelun, kouluttautumisen, kasvatuksen ja osaamisen sekä työn, ammatillisuuden ja uran luokittelukategorioihin kertyi verrattain runsaasti vastauksia oli odotettavissa, sillä nämä ovat elinikäisen ohjauksen keskeiset alat. (Saukkonen ja Halmiala 2016.) On myös mahdollista, että opiskeluun ja kouluttautumiseen sekä työelämään linkittyvien vastausten suuri määrä kertoo siitä, minkä ikäisiin kansalaisiin ohjaus ja ohjaustarpeet kyselyvastaajien mielikuvissa yhdistyvät. Koulutusvalinnat ja ammattiin suuntautuminen ovat nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa tärkeitä ohjaustarpeita ja työ-

hön sekä uraan liittyvät ohjauksen merkitykset yhdistyvät luontevasti aikuisuuteen ja aktiiviseen työikään. (Nurmi ym. 2014; Onnismaa 2011; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006; Vanhalakka-Ruoho 2005.)

Mielenkiintoista on kuitenkin se, ettei kolmas, sosiaalista osallisuutta kuvaava luokka kerryttänyt kuin pienen määrän vastauksia. Elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan ja palvelujärjestelmien suuntaviivoissa (ELGPN 2016) tämä osa-alue on kuitenkin täysin selvästi mainittu erillisenä vastuualueena elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelyissä. Syynä tähän voisi olla se, että Suomessa ohjaus on perinteisesti totuttu näkemään oppilaitosmaailmaan sekä työllisyyspalveluihin liittyvänä palveluna (Onnismaa 2011.) Ohjausta ei siis vielä ehkä osata käsitteellä yhdistää näiden elämänalueiden ulkopuolelle. Toisaalta elämänhallintaa ja kaikissa elämäntilanteissa saatavilla olevien ohjauspalveluiden tärkeyttä korostavan luokittelukategorian sijoittuminen toiseksi suurimmaksi luokaksi viittaisi siihen, että moni vastaaja oli ulottanut vastauksensa koskemaan myös niin sanotusti henkilökohtaisempia elämänalueita. Koulutuksen ja työn instituutioiden ulkopuolella olemassa olevia ohjaustarpeita huomioivat näkemykset ovat linjassa myös johdantoluvussa esiteltyjen ohjausteorioiden sekä ELGPN:n elinikäisen ohjauksen virallisen määritelmän kanssa. (ELGPN 2016, 5.) Ohjauksen vahvuutena nähdään teorioissa sen vaikuttavuus minkä tahansa elämän ongelman tai hankaluuden selvittämisen kenttänä ja tärkeään asemaan nousee ihmisen ja ihmisen elämän tarkastelu laajana kokonaisuutena. (Peavy 1999; Onnismaa ym. 2000; Onnismaa 2011; Vehviläinen 2014.) Tarkempi selvitys osallistujien vastausten taustalla olleista ajatusprosesseista voisi tuoda lisävaloa aiheeseen, ja antaa tarkempaa tietoa siitä, millaisiin ajatuksiin tai kokemuksiin ELO-ryhmäläiset ovat vastauksensa pohjanneet. Tämän tutkimuksen yhteydessä lisäkysymyksiä ei voitu kuitenkaan esittää.

Valintojen, siirtymien ja päätöksenteon esiin nouseminen aineistosta on ymmärrettävää, sillä ELGPN:n (2016, 13) laatimien suuntaviivojen mukaan urasuunnittelutaitojen ohjaaminen on avainasemassa elinikäistä ohjausta toteutettaessa. Oleellinen osa urasuunnittelutaitoja on tietoon perustuvien valintojen tekeminen, henkilökohtaiseen kiinnostukseen ja itsetuntemukseen perustuva päätöksenteko ja tätä kautta oman elämän siirtymien ja nivelvaiheiden onnis-

tuminen. Ikääntymistä esiin tuoneen vastaajien joukon halusin nostaa esille, vaikkei tähän kategoriaan määrällisesti sijoittunutkaan kuin neljä vastausta. Aihepiirin sisällyttäminen kyselyvastauksiin, vaikkakin vain pienimuotoisesti antoi nähdäkseni ymmärtää, että jotkut vastaajat olivat todella ajatelleet elinikäisen ohjauksen aivan elämän loppumetreille asti kestäväenä jatkumona. Tässä tutkimuksessa halusin elämänaalueiden kautta tarkastella koko ihmisen elinkaarren mittaa ja ikääntymisen luokittelukategorian mukaan ottaminen vahvisti nähdäkseni tätä näkökulmaa. Toisaalta voidaan pohtia, mistä syystä ELO-ryhmäläiset toivat vastauksissaan ikääntymistä esiin vain hyvin vähän. Onko mahdollista, ettei jo eläköityneiden tai ikääntyvien kansalaisten katsota tarvitsevan ohjausta tai eikö heidän nähdä olevan siihen oikeutettuja? Tällainen tulkinta on mahdollinen, sillä Paloniemen (2009, 52) ja Nurmen ym. (2014, 272) mukaan on yleistä että ikääntymisen osana nähdään asteittainen yhteiskunnasta ja sen toiminnasta erkaantuminen sekä vanhoista tehtävistä ja asemasta luopuminen.

Luokittelukategoria, johon sisällytettiin vastaukset joista ei voitu päätellä mitään elämänaalueen kuvausta otettiin analyysiin mukaan siksi, että kaikki vastaukset saataisiin luokiteltua johonkin ryhmään eikä informaatiota jäisi analyysin ulkopuolelle. Huomionarvoista tässä luokassa oli kuitenkin se, että sisälsi useita hyvin kriittisen sävyisiä vastauksia kuten:

"Elinkautista."

"Jatkuvaa muutosta."

"Uskon aika vakaasti, ettei se käytännössä tarkoita yhtään mitään. Ainakaan tavallisen kansalaisen kannalta, joka ei työkseen yritä pysyä näistä virkamiesten termeistä selvoilla."

"Elinikäisellä ohjauksella on ainakin hieno kaiku."

Kiinnostava, tässä tutkimuksessa analysoidun verkkokyselyaineiston jatkohaastattelumahdollisuus olisi haastatella kyselyyn vastanneita ELO -ryhmäläisiä sen tiimoilta, miksi he ovat vastanneet kuten vastasivat. On esimerkiksi mahdollista, että kriittiset vastaukset saattaisivat tukea Saukkosen ja Halmialan (2016, 19) esittämää epäilyä, ettei käsitys elinikäisestä ohjauksesta ole ELO-

ryhmissä välttämättä aivan yhtenäinen tai fokusoitunut tai että selkeä yhteinen käsitys on vasta muodostumassa.

Valtaosa ELO -ryhmäläisistä ei ollut kyselyvastauksessaan ottanut kantaa ohjattavan toimijuuteen tai sen merkityksiin. Kuitenkaan kantaa ei voida ottaa siihen, miksi näin tapahtui. Toimijuuden kuvausten puuttuminen kyselyvastauksista ei välttämättä johdu siitä, etteivätkö vastaajat kokisi aihepiiriä tärkeäksi tai olennaiseksi osaksi ohjausta. Todennäköinen syy toimijuuteen liittyvien kannanottojen puutteeseen käy ilmi kyselyn kysymyksenasettelusta, jossa ei mainittu toimijuutta tai pyydetty ottamaan siihen kantaa. Mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen voisikin rakentaa uuden kyselyn ympärille, jossa vastaajia pyydettäisiin erityisesti kuvaamaan toimijuuden toteutumista ja sen saamia merkityksiä osana elinikäisen ohjauksen palvelurakennetta.

Tutkimuksen määrällisen osan kohdalla tutkimustehtävässä kaksi esitettyihin taustaoletuksiin nähden tulos, jonka mukaan taustaorganisaation ja kyselyvastauksissa esiin tulleiden elämänalueiden välillä ei ollut yhteyttä oli yllättävä. Tulosten tarkastelussa on kuitenkin otettava huomioon, että vaikka tässä tutkimuksessa elämänalueiden luokittelussa on huomioitu vain kussakin vastauksessa ainoa tai ensimmäisenä lueteltu elämänalue, toivat useat osallistujat vastauksissaan esiin enemmän kuin yhden elämänalueen. Aihepiirin tutkimusta voisikin jatkotutkimusmielessä viedä eteenpäin tarkastelemalla, löytyisikö yhteys, mikäli kaikki vastaajien mainitsemat elämänalueet otettaisiin huomioon. Koska useisiin soluihin kertyi validin analyysin varmistamisen kannalta liian vähän havaintoja, olisi isompi otoskoko myös mahdollisesti lisännyt analyysin luotettavuutta. Myös tutkimustehtävän yksi ensimmäisen tutkimuskysymyksen käsittelyä voisi kattavamman tutkimustuloksen saamiseksi jatkaa sisällyttämällä analyysiin myös ne vastauksissa mainitut elämänalueet, joita ei tässä tutkimuksessa rajauksen vuoksi otettu huomioon.

Tutkimuskysymyksessä yksi kyselyvastauksissa mainittujen elämänalueiden jakautuminen luokittelukategorioihin vastasi melko lailla odotuksia. Opiskelun, kouluttautumisen, kasvatuksen ja osaamisen luokan vahva edustus kyselyvastausten sisällä on linjassa ELGPN:n (2016) virallisten elinikäisen ohjauksen suuntaviivojen kanssa, samoin työn, ammatillisuuden ja uran sekä valinto-

jen, siirtymien ja päätöksenteon elämänalueiden melko voimakas esiin nousu. Toisaalta huomioon on otettava elämänkaaren kokonaisuutta kuvaavien mainintojen suuri määrä, sillä valtaosa tämän luokittelukategorian vastauksia vaikuttaisi olevan samoja, joita Saukkonen ja Halmiala (2016, 19) kuvaavat fraseologisiksi valmiiseen retoriikkaan turvautuviksi. On siis mahdollista, ettei vastauksissa ole pyritty saavuttamaan koko ihmisen elämäkaaren kattavaa, tiivistä elinikäisen ohjauksen määritelmää vaan ennemminkin kirjoitettu vastauskenttään ensimmäinen kysymyksen aiheuttama miellelyhtymä tai tyydytty ikään kuin selittämään sanan itsensä merkitystä. Tutkimuskysymyksen kaksi analyysin tulos, jossa toimijuuteen kantaa ottavien vastausten määrä jäi vähäiseksi ei ollut yllättävä. Toimijuuden saamien merkitysten analysoiminen olisi kylläkin ollut erittäin kiinnostavaa, mikäli vastausmäärä olisi muodostunut suuremmaksi.

Tutkimustehtävän kaksi tulos, jonka mukaan kyselyvastaajien mainitsemilla elämänalueilla ei ollut yhteyttä heidän edustamiinsa taustaorganisaatioihin oli mahdollisesti tämän tutkimuksen mielenkiintoisin anti. Tutkimustulosta on mahdollista arvioida ainakin kahdesta suunnasta. Kyselyvastaajat ovat voineet tarkoituksella pyrkiä laajentamaan ajatteluaan ja vastaustaan oman toimialansa ja organisaationsa perustehtävän ulkopuolelle. Huomioon täytyy kuitenkin ottaa myös mahdollisuus, että tulos kuvastaa Saukkosen ja Halmialan (2016) raportissaan esiin tuomaa epäselvyyden ja jäsentymättömyyden vaikutelmaa, joka ELO -ryhmäläisten tuottamista elinikäisen ohjauksen määritelmistä saattaa välittyä. On siis mahdollista, että elämänalueiden ja taustaorganisaatioiden välinen yhteys jäi puuttumaan siksi, että vastaajien käsitys elinikäisestä ohjauksesta oli siinä määrin pintapuolinen, etteivät he kyselyyn vastatessaan osanneet ajatella tai kuvata elinikäistä ohjausta yhdistäen määritelmää oman organisaationsa toimintakenttään.

ELO-ryhmäläisten tuottamat elinikäisen ohjauksen määritelmät, joita tässä tutkimuksessa analysoin olivat kokonaisuutena melko hyvin linjassa elinikäisen ohjauksen virallisen määritelmän, sekä virallisten suuntaviivojen kanssa. (ELGPN 2014; ELGPN 2016.) Etenkin kouluttautumiseen, oppimiseen ja kasvatukseen sekä työhön, ammatillisuuteen ja uraan yhdistyvät elinikäisen

ohjauksen osa-alueet nousivat selvästi korkealle vastaajien tärkeysjärjestyksessä heidän pohiessaan, mitä elinikäinen ohjaus tarkoittaa. Varsinainen elinikäisyyden merkitys koko ihmisiän kattavana ohjauksen jatkumona jäi tutkimusaineiston perusteella kuitenkin melko ohueksi. Vain kaksi kyselyvastaajaa toi esimerkiksi erikseen esiin ohjausta ja sen tarvetta olevan olemassa ennen kouluikää. Suuressa osassa vastauksia elinikäisen ohjauksen kuvattiin tarkoittavan jotakin, jonka tarve ja tarjouma alkaa tai tulisi alkaa hiukan epämääräisesti silloin, kun koulutukseen liittyvät valinnat tulevat ajankohtaisiksi. Yksi kyselyyn vastanneista toikin vastauksessaan esiin havainneensa saman ilmiön suhteessa yleiseen elinikäistä ohjausta koskevaan ajatteluun:

”Nimensä mukaan jo varhaiskasvatuksesta alkavaa ohjausta. Nykyinen aikuiskoulutuskeskeinen ajattelu ei ole ELOa.”

Lyhenteellä ELO tarkoitetaan vastauksessa elinikäistä ohjausta. Ellei huomioon oteta melko mitään sanomattomia ”vauvasta vaariin” tai ”kehdosta hautaan” – sisältöisiä vastauksia, toi hyvin harva vastaaja myöskään esiin ohjauksen olevan jotakin, jonka tulisi kuulua osaksi myös ikääntyvien kansalaisten elämään. Valtaosassa vastauksia ohjaus liitettiin koulutuksen ohella työhön tai ammatissa kehittymiseen, mutta ei enää työstä poistumiseen tai eläköitymisen jälkeiseen elämään. Jotta elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelyt voisivat joskus konkreettisesti tavoittaa ihmiset koko elämänkaaren mittaisena jatkumona, olisi nähdäkseeni tarpeen pyrkiä laajentamaan elinikäiseen ohjaukseen liittyviä käsityksiä siten, että ne alkaisivat luontevammin kattaa myös esimerkiksi lapset ja ikääntyvät. Tämä vaatisi kuitenkin ohjaukseen yhdistyvien mielikuvien laajentamista käsittämään myös muunlaisia tilanteita, kuin perinteistä opintojen, työn tai ammatinvalinnan ohjausta ja on varmasti helpommin sanottu kuin tehty.

Hyvin toteutuneessa ja toteutetussa elinikäisessä ohjauksessa tulisi nähdäkseni ottaa selkeämmin huomioon myös elämän laajuisen ohjauksen näkökulma. Ihmiselämän huolet ja solmukohdat jotka vaatisivat ohjausta tai keskusteluapua eivät nimittäin rajoitu vain koulutukseen tai työhön liittyviin asioihin, ja mielestäni ohjaus voisi toimia hyvänä vaihtoehtona esimerkiksi terapian rinnalla ongelmakohtien työstämisen paikkana. Myös useat ELO-ryhmäläiset toivat vastauksissaan esille ohjauksen merkityksen elämänhallinnan tukemisen

keinona ja ohjauksen merkityksen kaikissa elämäntilanteissa. Elämänhallinnan ja koko elämänlaajuinen ohjaus vaatisi mielestäni kuitenkin myös sosiaalisen osallisuuden ja onnistuneen yhteiskuntaan integroitumisen tukemista ohjauksen keinoin. Sosiaalisen osallisuuden aihepiiriin oli tosin ottanut kantaa vain pieni määrä kyselyvastaajia, mikä antoi ymmärtää tämän elinikäisen ohjauksen osa-alueen jäävän nykyisin melko vähälle huomiolle. Itse kuitenkin ajattelen, että sosiaalisen osallisuuden, oman paikan löytymisen yhteikunnassa ja lähiyhteisössä sekä riittävän tasoisen elämänhallinnan saavuttamisen tulisi olla ennemminkin elinikäisen ohjauksen lähtökohta kuin sivuhaara. Jotta ihmisiä voitaisiin ohjata tekemään hyvin perusteltuja, itselleen ja omaan elämäntilanteeseensa sopivia päätöksiä kaikissa ikävaiheissa, on heidän elämänsä kaikki merkitykselliset elämäalueet otettava huomioon. On nimittäin melko epätodennäköistä, että koulutus- tai ammatinvalinnan, työelämässä etenemisen tai ammatissa kehittymisen ohjauksella saavutettaisiin erityisen hedelmällisiä tuloksia, ennen kuin elämän perusasioiden voidaan katsoa olevan mallillaan.

LÄHTEET

- Airola, A. 2009. Tunnustusta aiemmin hankitulle osaamiselle ammattikorkeakouluissa. Teoksessa Lätti, M. & Putkuri, P. Löytöretki aikuisohjauksen maailmaan. Kokemuksia ja käytänteitä ammattikorkeakouluista. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Riika: InPrint.
- Amundson, N. E. 2005. Aktiivinen ohjaus. Opas uraohjauksen ammattilaisille. Helsinki: Psykologinen kustannus Oy.
- Antonovsky, A. 1979. Health, Stress and Coping. San Francisco, Jossey-Bass.
- Antonovsky, A 1987. Unraveling the Mystery of Health. San Francisco, Jossey-Bass.
- Auerbach, C. F. & Silverstein, L. B. 2003. Qualitative Data: An introduction to coding and analysis. New York: New York University Press.

- Bandura, A. 2006. Toward a psychology of human agency. *Perspectives on psychological science* 1 (2).
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. 2013. *Research methods in education*. Abingdon, OX: Routledge.
- Dunderfelt, T. 2011. *Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiin kehtykseen*. Helsinki, WSOYpro Oy.
- ELGPN Tools No.6, 2016. *Suuntaviivoja elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikalle ja palvelujärjestelyille. Yhteiset tavoitteet ja periaatteet EU:n jäsenmaille ja komissiolle*. Jyväskylä: Kirjapaino Kariteam.
- ELGPN Tools No.2, 2014. *Lifelong Guidance Policy Development: Glossary*. Jyväskylä: Kirjapaino Kari.
- Eskola, J. 2010. *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta*. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Eteläpelto, A. 2009. *Työidentiteetti ja subjektiivisuus rakenteiden ja toimijuuden ristiallokossa*. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen J (Toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY Pro Oy.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2006. *Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona*. Teoksessa Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (Toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Vantaa: Dark Oy.
- Eur-Lex. 2011. *Elinikäisen oppimisen avaintaidot*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=URISERV:c11090&from=FI> (Luettu 17.10.2016)
- Feldt, T. 2000. *Sense of Coherence. Structure, Stability and Health Promoting Role in Working Life*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Greene, R.W, 2008. *Koulun hukkaamat lapset. Opas käytösongelmaisten lasten auttamiseksi*. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Harinen, P. 2005. *Työelämän rakenteista ja ohjauksen mahdollisuuksista*. Teoksessa Vanhalakka-Ruoho, M. (Toim.) *Työelämäohjauksen mahdollisuuksia ja toimivia käytäntöjä*. Joensuu: Joensuun Yliopistopaino.
- Holappa, H., Tallgren, S. & Pajamäki, T. 2016. *Lasten ja nuorten puhelimen vuosiraportti 2015. Mannerheimin Lastensuojeluliitto*. Helsinki: Kopio Niini Oy. Saatavilla pdf -muodossa: http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/e8663d69e953c202fbd970fbecfe160b/1480250265/application/pdf/28462832/MLL%20LNP%20raportti%202015_www.pdf

- Hooley, T. 2014. ELGPN Tools No.3. The Evidence Base on Lifelong Guidance. A Guide to Key Findings for Effective Policy and Practice. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Jaari, A. 2004. Itsetunto, elämänhallinta ja arvot. Korrelatiivinen tutkimus Morris Rosenbergin itsetuntokäsitteen taustasta suomalaisilla työkäisillä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Julkunen, R. 2009. Työ – Talouden ja minän välissä. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen J. (Toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Pro Oy.
- Karhunen, V., Rasi, I., Lepola, E., Muhli, A. & Kanninen, A. 2011. IBM SPSS Statistics. Perusteet. Oulu: Uniprint.
- Kasurinen, H. 2000. Nuorten tulevaisuusorientaatio. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (Toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kasurinen, H. 2013. Ohjaus työllistyvyyden tukena. Teoksessa Niemi-Pynttari, M. & Ryhänen, A. Yhteisellä matkalla. Aikuisten ohjauksen vaikuttavuutta etsimässä. Tampere: Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (Toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.
- Kokko, K. 2010. Mitä on keski-ikäen hyvä psykologinen toimintakyky? *Psykologia* 45 (04).
- Lachman, M.E. 2004. Development in Midlife. *Annual Review of Psychology* 55: 305 – 31.
- Laitinen, A., Nykänen, S. & Sirviö, M. 2014. ELO-opas: Kohti elinikäistä ohjausta. Näkökulmia ELO-toimintaan. Saatavilla pdf-muodossa: http://www.elo-opas.fi/wp-content/uploads/2014/11/ELO-toiminnan_opas_web.pdf (Luettu 17.10.2016)
- Leskelä, J. 2006. Mentorointi ja ammatillinen kasvu. Teoksessa Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (Toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Vantaa: Dark Oy.
- McLeod, J. 2009. An Introduction to Counselling. Maidenhead: Open University Press.
- Metsämuuronen, J. 2011. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. e-kirja Opiskelijalaitos. Helsinki: International Methelp Oy.

- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (Toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkinen, S. 2015. Näköaloja toimijuuteen nuoruuden siirtymissä ja suunnanotoissa. Teoksessa Kauppila P.A., Silvonen, S. & Vanhalakka-Ruoho, M. (Toim.) Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkinta. Helsinki: Kopio Niini Oy.
- Nuorisotakuu.fi 2016. http://www.nuorisotakuu.fi/tietoa_takuusta
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Onnismaa, J. 2011. Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2016: 1. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Helsinki: Next Print Oy.
- Paju, P. & Vehviläinen, J. 2001. Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 18. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Paloniemi, S. 2009. Ikä ja ikäisyys työssä. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen J (Toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Pro Oy.
- Peavy, R. V. 1999. Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Helsinki: Työministeriö.
- Pulkkinen, L. 1997a. Kasvamisen aikuiseksi. Teoksessa Pulkkinen, L., Kinnunen, U., Kokkonen, M. & Rönkä, A. (Toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Pulkkinen, L. 1997b. Oman elämän hallinnantuntu ja terveys. Teoksessa Pulkkinen, L., Kinnunen, U., Kokkonen, M. & Rönkä, A. (Toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Putkuri, P. 2009. Aikuisena opiskelemaan. Teoksessa Lähti, M. & Putkuri, P. Löytöretki aikuisohjauksen maailmaan. Kokemuksia ja käytänteitä ammattikorkeakouluista. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Saukkonen, S. & Halmiala, M. 2016. Kohti elinikäisen ohjauksen alueellisen koordinaation kokonaiskuvaa. Valtakunnallisen ohjausalan osaamiskeskusten työpapereita 3. Jyväskylän Yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Verkkojulkaisu.

- Savola, M. 2009. Aikuiskoulutuksen uudistukset ja ohjauksen kehittäminen. Teoksessa Lätti, M. & Putkuri, P. Löytöretki aikuisohjauksen maailmaan. Kokemuksia ja käytänteitä ammattikorkeakouluista. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Siltala, J. 2007. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Siltala, J. 2013. Nuoriso – Mainettaan parempi? Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Silverman, D. 2005. Doing qualitative research. A practical handbook. Second Edition. London: SAGE Publications.
- Silverman, D. 2006. Interpreting qualitative data. Methods for analyzing Talk, Text and Interaction. Third Edition. London: SAGE Publications.
- Staudinger, U.M. & Kunzmann, U. 2005. Positive Adult Personality Development. Adjustment and/ or Growth. *European Psychologist* 10 (4).
- Tallgren, S., Iso- Metsälä, H. & Holappa, H. 2016. Vanhempainpuhelimien vuosiraportti 2015. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Saatavilla pdf – muodossa: http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/af47dc443b092ff4f5e2c9a58cc9cbaf/1480250354/application/pdf/28204133/MLL%20VPN%20raportti%202015_final_web.pdf
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Nuorisotakuu auttaa eteenpäin. http://www.nuorisotakuu.fi/tietoa_takuusta (Luettu 23.11.2016)
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2005. (Toim.) Työelämäohjauksen mahdollisuuksia ja toimivia käytäntöjä. Joensuu: Joensuun Yliopistopaino.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2014. Toimijuus elämänkulussa – Ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus: aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 34 (3).
- Vehviläinen, S. 2014. Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Wais, M. 2002. Ihmisen elämänkaari. Aikuiselämän kriisit ja kehitysmahdollisuudet. Vantaa: Dark Oy.
- Åkerblad, L. 2015. Hämmennystä ja reittivalinnan vaikeutta – prekaari toimijuus. Teoksessa Kauppila P.A., Silvonen, S. & Vanhalakka-Ruoho, M. (Toim.) Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku. Helsinki: Kopio Niini Oy.